”Det är vårt ursprungsfolk men inget vi undervisar ordentligt om”

Representationen av samer och samiska som minoritetsspråk i läromedel för högstadiet och lärares tankar om den.

Hanna Ahlroos

Student
Vt 2024
Examensarbete, 30 hp
Ämeslärarprogrammet, 300 hp

Abstract

This essay aims to understand in which degree the Sami people as a minority and their language are represented in textbooks aimed towards secondary school and teachers' thoughts about said representation. The methods used in this study are textbook analysis and a questionnaire survey. The result of the textbook analysis showed that the older textbooks gave the Sami people and their language lesser space than the newer textbook did, and that the contents of the newer books were more detailed than the older books. The answers to the questionnaire survey showed that many teachers found the content regarding the Sami people and their language in the textbooks they use to be lacking and many of them felt the need to use additional teaching material to cover the subject properly.

Nyckelord: Läromedelsanalys, samiska, representation, nationella minoriteter

Innehållsförteckning

1 Inledning 5

1.1 Syfte och frågeställning 6

2 Bakgrund 7

2.1 De nationella minoritetsspråken 7

2.2 Samerna och samiska 9

2.3 Styrdokument 11

3 Material och metod 12

3.1 Material och urval 13

3.2 Metod 16

3.2.1 Läromedelsanalys 17

3.2.2 Enkätundersökning 17

4 Teorier 19

4.1 Den didaktiska relationskedjan 19

4.2 Tröghetsmekanismer 20

5 Tidigare forskning 21

5.1 Om nationella minoriteter 21

5.2 Om läromedel och läroböcker 25

6 Analys och resultat 27

6.1 Hur stort utrymme får samiskan i de utvalda läromedlen? 27

6.2 Vad förmedlas i innehållet som berör samiska som minoritetsspråk? 28

6.2.1 Portal Svenska 7–9, Gleerups, 2012 29

6.2.2 Svenska direkt 9, Sanoma utbildning, 2012 30

6.2.3 Spegla Språket 7, Sanoma Utbildning, 2016 30

6.2.4 Liber Svenska 7–9, Liber, 2020 31

6.2.5 Svenska impulser 8, Sanoma Utbildning, 2022 31

6.2.6 Avslutande jämförelse av läroböckerna 32

6.3 Vad är verksamma lärares åsikter om utrymmet och innehållet som berör samiska som minoritetsspråk? 34

6.3.1 ”Hur länge har du arbetat som svensklärare?” 34

6.3.2 ”Vilken kommun är du anställd av?” och ”Är kommunen du är anställd av en förvaltningskommun för samiska?” 35

6.3.3 ”Vilket eller vilka läromedel använder du dig av och hur stort utrymme får samiska som minoritetsspråk?” 37

6.3.4 ”Använder du dig av andra typer av material utöver läroböcker för att undervisa om samiska som minoritetsspråk?” ”varför/varför inte?” 39

7 Diskussion 41

7.1 Läroböckerna 41

7.2 Enkäterna 43

7.3 Sammanfattande reflektion 44
7.4 Didaktiska implikationer/perspektiv 45

8 Framtida forskning 45

9 Litteraturlista 47
9.1 Analyserat material 47
9.2 Referenslitteratur 47

10 Bilagor 51

1 Inledning

I Niklas Ammerts exemplar av *Läsebok för folkskolan* finns det ett urklipp ur *Svenska Dagbladet* från 1979 där kulturskribenten Leif Carlsson Beskriver boken som Sveriges viktigaste läromedel.[1] Anledningen till att just detta läromedel blev så viktigt var att det efter inrättandet av folkskolan år 1842 behövdes läroböcker som var användbara för denna nya skolform och *Läsebok för folkskolan* var det första av sin sort när den publicerades 1868. Dessutom var den allra första upplagan billig att köpa in då en bok kostade 75 öre.[2] År 1938 inrättades statens läroboksnämnd vilken verkade under Skolöverstyrelsen mellan åren 1938 och 1948 samt mellan 1974 och 1992. År 1983 skulle läroboksnämnden slås ihop med Statens institut för läromedelsinformation (SIL). [3] SIL:s uppdrag var att granska läromedel och dess innehåll men med införandet av Skolverket år 1993 avvecklades detta institut och ersattes inte av någon liknande instans. Detta innebär att det i över 30 år inte har bedrivits någon statlig granskning av läromedel. I sin avhandling om den statliga granskningen av läromedel lyfter Anna Johnsson Harrie det faktum att läromedel är den konkreta formen av läroplanen och att ”Eftersom det är läroboken eleverna möter i undervisningen, blir denna konkretisering av läroplanen betydelsefull.”.[4] . I dagsläget är det lärarna som har ansvaret för att granska de läromedel de själva använder sig av men redan för 10 år sedan uppmärksammades brister i detta system. Sofia Stridsman skrev 2014 i *Skolvärlden* om hur 8 av 10 lärare inte hinner granska de läromedel de använder sig av i sin undervisning.[5]

Under en föreläsning om samer och samisk kultur med Anna-Lill Drugge, lektor i samiska studier vid Umeå universitet, hösten 2022 poängterade hon att, trots att föreläsningen var kort och översiktlig, vi som hade deltagit nu visste mer om ämnet än vad majoriteten av den svenska befolkningen gör.[6] Drugge är varken den första

---

[1] Niklas Ammert. Om läroböcker och studiet av dem. I *Att spegla världen: läromedelsstudier i teori och praktik*, Niklas Ammert (red.), s. 125–141. Lund: Studentlitteratur, 2011.

[2] Björn Melander. *Läsebok för folkskolan: bakåtsträvande eller framåtblickande?* Lund: institutionen för nordiska språk, 1996, s. 13–19.

[3] *Nationalencyklopedin*. Läromedelsgranskning. 2023. https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/l%C3%A4romedelsgransknin g (hämtad 2024-04-23).

[4] Anna Johnsson Harrie. *Staten och läromedlen: en studie av den svenska statliga förhandsgranskningen av läromedel 1938–1991*. Diss., Linköpings universitet, 2009, s, 17.

[5] Sofia Stridsman. Åtta av tio lärare hinner inte granska läromedel. *Skolvärlden*. 2014-11-19. https://skolvarlden.se/artiklar/atta-av-tio-larare-hinner-inte-granska-laromedel (hämtad 2024-04-10).

[6]Anna-Lill Drugge; doktor i historia och universitetslektor i samiska studier, Umeå universitet. Västerbottens museum, föreläsning 2022-12-06.

eller enda som har uppmärksammat denna kunskapslucka hos den svenska befolkningen. År 2020 publicerade Institutet för språk ock folkminnen (ISOF) resultatet av en undersökning om allmänhetens kunskaper om de nationella minoriteterna som gjorts i samarbete med Länsstyrelsen Stockholm och Sametinget. Denna rapport visar att kunskapen om de nationella minoriteterna hade ökat bland befolkningen sedan 2015 och att samerna var den mest välkända minoriteten bland de tillfrågade. Trots det faktum att samerna är den minoritetsgrupp flest antal personer känner till så vet tre av tio svenskar inte att samerna tillhör de nationella minoriteterna.[7] Denna kunskapslucka fanns alltså bland den svenska befolkningen år 2020 trots att både i Lgr 11 och Lgr22 förmedlas att alla elever som har avslutat grundskolan ”har fått kunskaper om de nationella minoriteternas (judar, romer, urfolket samerna, sverigefinnar och tornedalingar) kultur, språk, religion och historia,”.[8] Hur kommer det sig, trots de tydliga direktiven om innehållet i undervisningen från Skolverket, att det enda många högstadieelever anger att de vet om samer är att de håller på med renskötsel och bor i Norrland?[9] Hur kan denna kunskapslucka finnas bland elever i Sverige om det är meningen att läromedlen som används ska spegla innehållet i läroplanerna? Kan det ha med läromedlens innehåll att göra, och vad är verksamma lärares syn på detta? Dessa är frågor som jag som framtida svensklärare har reflekterat över under utbildningens gång och som kommer att behandlas i detta examensarbete.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att belysa hur och i vilken utsträckning samiskan som minoritetsspråk representeras i läromedel från Lgr11 i ämnet svenska riktade mot årskurs 7–9 och vad verksamma lärare har för erfarenheter av och åsikter om denna representation.

För att uppnå detta syfte ämnas följande frågeställningar besvaras

1. Hur stort utrymme får samiskan i de utvalda läromedlen?
2. Vad förmedlas i innehållet som berör samiska som minoritetsspråk?
3. Vilka är verksamma lärares åsikter om utrymmet och innehållet som berör samiska som minoritetsspråk?

---

[7] Institutet för språk och folkminnen, Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget. *Nationella minoriteter 2020-vad vet Sveriges befolkning om dem?* 2020 s. 9. *https://isof.diva-portal.org/smash/get/diva2:1559951/FULLTEXT01.pdf (hämtad 2024-03-13).*

[8] Skolverket. Läroplan för grundskolan, förskolan och fritidshemmet. Stockholm: Skolverket, 2022, s. 13.

[9] Sveriges Radio. Stereotypa föreställningar om samer bland högstadieelever. *Sveriges Radio*. 2017. https://sverigesradio.se/artikel/6684687 (hämtad 2024-03-13).

2 Bakgrund

I detta avsnitt kommer en generell bakgrund om de nationella minoritetsspråken att redogöras för likväl som en bakgrund om samerna och samiskan. Anledningen till detta är att läsaren ska få en grundläggande förståelse för hur lagstiftningar kring dessa grupper, med specifikt fokus på samerna och samiskan, har tillämpats över tid och hur dessa grupper och språk har representerats i styrdokumenten för svenskämnet.

2.1 De nationella minoritetsspråken

Ordet minoritetsspråk refererar till ”språk som talas av minoritetsgrupp i ett land” enligt institutet för språk och folkminnen.[10] Begreppet i detta sammanhang innefattar en väldigt stor mängd språk men i Sverige har detta begrepp ofta en snävare betydelse än så. Ofta används begreppet när man refererar till Sveriges fem nationella minoritetsspråk och till dessa hör samiska, finska, romani chib, meänkieli och jiddisch. Processen att erkänna dessa språk som Sveriges officiella minoritetsspråk påbörjades 1995 när regeringen tillsatte en utredning gällande huruvida Sverige skulle ansluta sig till den europeiska minoritetsspråkskonventionen[11]. Syftet med denna minoritetsspråkskonvention beskrivs på följande sätt i *Nationella minoritetsspråk i skolan:*

> konventionen ska uppmuntra till kunskap om de olika språk som finns i inom konventionsstaterna och till en ömsesidig förståelse mellan olika grupper. Framför allt ska den stötta och bevara den traditionella och nedärvda språkliga mångfalden i Europa.[12]

Hösten 1999 fattade riksdagen beslutet att Sverige skulle godkänna minoritetsspråkskonventionen och denna trädde i kraft den 1 juni 2000.[13] Beslutet innebar ett erkännande av Sveriges nationella minoriteter och deras språk och att minoritetsspråken ges stöd för att hållas levande. Enligt riksdagsbeslutet är samer, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar nationella minoriteter och de minoritetsspråk som omfattas av minoritetspolitiken är samiska (alla varieteter), finska, meänkieli, romani chib (alla varieteter) och jiddisch. Vidare antog riksdagen regeringens förslag till lagar om rätt att använda samiska, finska och meänkieli hos förvaltningsmyndigheter och domstolar i kommuner som ingår i

---

[10] Institutet för språk och folkminnen. Vad är ett minoritetsspråk? *Institutet för språk och folkminnen*. 2024. https://www.isof.se/stod-och-sprakrad/vanliga-fragor-och-svar/fragor-och-svar/vad-ar-ett-minoritetssprak (hämtad 2024-04-14).

[11] 2004/05: RFR3. *Nationella minoriteter och minoritetsspråk*. s. 10.

[12] SOU 2017:91 *Utredningen om förbättrade möjligheter för elever att utveckla sitt nationella minoritetsspråk. Nationella minoritetsspråk i skolan-förbättrade förutsättningar till undervisning och revitalisering: betänkande*. s. 141.

[13] 2004/05: RFR3. *Nationella minoriteter och minoritetsspråk*. s. 11.

förvaltningsområden för dessa språk.[14] Ett förvaltningsområde är ett område där de kommuner och/eller regioner som ingår i området har en särskild skyldighet att erbjuda specifikt sverigefinnar, tornedalingar och samer bland annat pedagogisk verksamhet, äldreomsorg och, som tidigare nämnts, kontakt med förvaltningsmyndigheter på respektive språk. Anledningen till att samiska, finska och meänkieli har dessa ytterligare rättigheter beror på att de är historiskt geografiskt bundna till vissa platser i Sverige och dessa grupper har bott på en specifik plats och talat sitt språk där under flera generationer medan romani chib och jiddisch är territoriellt obundna språk.[15]

I januari 2010 började lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk, även kallad minoritetslagen, att gälla.[16] Denna lagstiftning innebär att alla nationella minoritetsspråk ska skyddas och främjas samt att vart man än bor i Sverige ska de personer som tillhör en nationell minoritet informeras om sina rättigheter.[17] Utöver detta innebär lagstiftningen även att förvaltningsområdena för dessa språk utvidgas och omfattar fler kommuner än tidigare.[18] Minoritetslagen reviderades år 2019 och vad denna revidering innebär beskrivs av minoritet.se som följer:

> Den ger samtliga nationella minoriteter utökade rättigheter till bland annat information och inflytande. Barns och ungas möjligheter till inflytande ska främjas särskilt. Från samma datum blir också kommuner och landsting skyldiga att anta mål och riktlinjer för sitt minoritetspolitiska arbete.[19]

Sedan 1 januari 2024 ingår det totalt 84 kommuner i förvaltningsområdet och 15 regioner. En kommun/region kan ingå i ett förvaltningsområde för fler än ett minoritetsspråk, Stockholm och Kiruna är två exempel på det, och i dagsläget är 66 kommuner förvaltningsområde för finska, 26 kommuner för samiska samt 9 kommuner för meänkieli.[20]

---

[14] 2004/05: RFR3. Nationella minoriteter och minoritetsspråk.

[15] Länsstyrelsen Stockholm. Nationella minoriteters rättigheter: en handbok för kommuner och regioner Reviderad. *Länsstyrelsen Stockholm*. 2019, s. 17.

[16] SFS 2009:724. *Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk*.

[17] Ibid.

[18]Ibid.

[19] Ann-Helene Laestadius. Förvaltningsområdena växer stadigt. *Minoritet.se*. 2024-03-06. https://www.minoritet.se/forvaltningsomradena-vaxer-stadigt (hämtad 2024-04-14).

[20] Ibid.

2.2 Samerna och samiska

Samerna är en av Sveriges fem nationella minoritetsgrupper, men utöver det är de också Europas enda urfolk.[21] Nationalencyklopedin definierar urfolk/ursprungsbefolkning på följande sätt: ”de etniska grupper som är ättlingar till de första mänskliga invånarna i ett visst geografiskt område.”.[22] I dag finns det mellan 80 000 och 100 000 samer i världen och majoriteten av dem bor i ett område som på samiska heter *Sápmi* vilket översätts till ’Sameland’ på svenska. Detta område sträcker sig över de norra delarna av Sverige, Norge och Finland och även nordvästra Ryssland.[23]

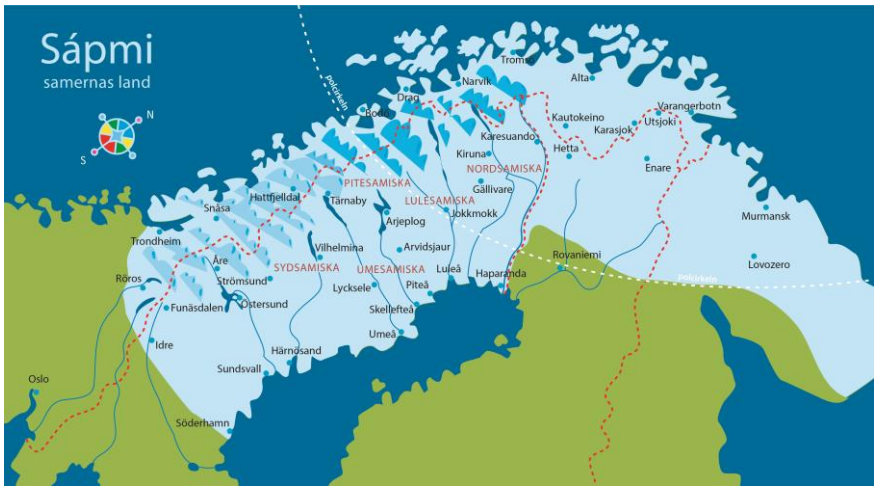

Figur 1: Illustrerad karta över Sápmi

I Sverige beräknas det bo mellan 15 000 och 20 000 samer.[24] Anledningen till att dessa siffror inte är helt säkra beror dels på att det är svårt att veta hur många med samiska rötter som faktiskt identifierar sig som samer och dels att man i Sverige inte räknar befolkning med etnisk grund.[25] Hur länge samerna har bott i Sverige är även det omtvistat då vissa menar att deras förfäder har bott i det område som nu

---

[21] Sametinget. Ursprungsfolk. *Samer.se* *https://www.samer.se/ursprungsfolk* (hämtad 2024-04-14).

[22]Ann Lewenhaupt och Ingvar Svanberg. Urfolk. *Nationalencyklopedin*. 2023. http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/urfolk (hämtad 2024-04-14).

[23] Anders Sunesson. *Sápmi samernas land* [illustration]. https://www.samer.se/karta (hämtad 2024-04-11).

[24] Mikael Parkvall. *Sveriges språk i siffror: vilka språk talas och av hur många?* Stockholm: Språkrådet, 2015, s. 92.

[25] Sametinget. Samerna i Sverige. *Sametinget*. 2024. https://www.sametinget.se/samer (hämtad 2024-04-14).

är Sápmi i 3000 år medan andra menar att det finns belägg för att de har bott där i så länge som 10 000 år.[26]

År 1977 blev samerna erkända som *urfolk* av riksdagen och som tidigare nämnts blev samiskan även erkänt som nationellt minoritetsspråk år 2000. Samerna har en särställning i förhållande till de övriga nationella minoriteterna då de är ett erkänt urfolk och även det enda urfolket i Europa.[27] Utöver denna ställning som urfolk är samerna sedan 2011 erkända som ett eget folk i Sveriges grundlag.[28] Sametinget beskriver skillnaden mellan urfolk och folk på följande sätt ”Ett folk har teoretiskt en större rätt till självbestämmande än en minoritet. Ett urfolk har kulturella rättigheter men inte samma rätt till självbestämmande som ett folk.”.[29] Som ett led i detta självbestämmande har samerna i Sverige även ett eget *Sameting* vilket har refererats till löpande under textens gång. Sametinget upprättades i Sverige år 1993 och är ett folkvalt parlament, bland de uppdrag Sametinget har finns att utse ledamöter till sameskolan, ansvar för verksamhet vid samiska språkcentrum och informera om samiska förhållanden för att nämna några.[30] Samer har i flera århundraden diskriminerats i det svenska samhället genom bland annat tvångsförflyttningar, nekande till att använda sitt språk i olika sammanhang, begränsningar i deras renskötsel, kolonisering av Sápmi och rasbiologi.[31]

Samiska är inte ett enskilt språk utan har flera olika varieteter och de som talas i Sverige är nordsamiska, lulesamiska, pitesamiska, umesamiska och sydsamiska.[32] Parkvall beräknar att antalet talare som har någon av varieteterna av samiska som modersmål är mellan 3500 – 7500 personer.[33] Orsaken till att det finns så få modersmålstalare av samiska kan bero på flera faktorer, men den största anledningen beskriver Parkvall är den diskriminering av samer som tidigare har nämnts ”En faktor som kan anses vara betydelsefull är den ringaktning som den svenska majoriteten visat för samisk kultur, vilken leder till mindervärdeskomplex

---

[26] Sametinget. Samerna i Sverige. Sametinget. 2024. https://www.sametinget.se/samer (hämtad 2024-04-14).

[27] Sametinget. Ursprungsfolk. *Samer.se* https://www.samer.se/ursprungsfolk (Hämtad 2024-03-12).

[28] Sametinget. Samerna i Sverige. Sametinget. https://www.sametinget.se/samer 2024 (Hämtad 2024-03-12).

[29] Ibid.

[30] Sametinget. Om sametinget. *Sametinget*. 2023. https://www.sametinget.se/om-sametinget (Hämtad 2024-03-12).

[31] Samer.se. Historia. *Samer.se* *https://www.samer.se/historia* (Hämtad 2024-04-14).

[32] Parkvall 2015, s. 94.

[33] Ibid., s. 105.

och skamkänslor hos många.”.[34] Samiska barn förbjöds att tala samiska i skolan under den första hälften av 1900-talet, vilket har lett till att många samer förlorade det samiska språket under den perioden då det fanns en rädsla för att bli straffad för att man talade sitt modersmål.[35] Konsekvenserna av detta förbud i dag visar sig genom att många samer inte kan samiska eftersom det inte har gått i arv.

2.3 Styrdokument

Eftersom de nationella minoritetsspråken inte blev erkända förrän år 2000 kommer enbart utdrag från Lpo94, Lgr11 samt den nuvarande läroplanen Lgr22 att tas upp i detta avsnitt, då begreppen nationella minoritetsspråk inte var aktuellt innan dess.

I den första versionen av Lpo94, som trycktes år 1993, nämns inte något av minoritetsspråken i varken svenskämnets syfte eller mål att uppnå i slutet av årskurs 9. Detta kan förklaras med att det vid denna tidpunkt inte fanns några officiella nationella minoritetsspråk i Sverige och därmed ingen anledning till att beröra dem i läro-och kursplanen. År 2000 reviderades dock både kursplanerna och betygskriterierna för grundskolan vilket medförde att de nu officiella nationella minoritetsspråken också fick en plats i kursplanen för ämnet svenska. I kommentarerna till kursplaner och betygskriterierna som gavs ut av Skolverket i samband med revideringen år 2000 beskrivs och förklaras de ändringar och tillägg som har gjorts i styrdokumenten. Gällande de nationella minoritetsspråken står följande i de tidigare nämnda kommentarerna ”Nu har Sverige erkänt fem minoritetsspråk […]. Vikten av att ge en orientering om dessa minoriteters språk och kultur har skrivits in i kursplanen.”.[36] I målen för svenskämnet i grundskolan har punkten ”få erfarenheter av språken i de nordiska grannländerna samt en orientering om det samiska språket och övriga minoritetsspråk i Sverige,” lagts till.[37] I de reviderade betygskriterierna berörs dock inte minoritetsspråken och inte heller i de mål som eleverna ska ha uppnått i slutet av årskurs 9.

Precis som Lpo94 har Lgr11 reviderats och den version som kommer hänvisas till är den reviderade versionen från 2018. De nationella minoritetsspråken får i kursplanen för svenska under Lgr11 ett större utrymme i jämförelse med den föregående läroplanen. I svenskämnets syfte står det att ”Undervisningen ska även bidra till att eleverna får möta och bekanta sig med såväl de nordiska grannspråken som de nationella minoritetsspråken.” samt att eleverna genom undervisningen

---

[34] Parkvall 2015, s. 105.

[35] Samer.se. Språkligt förtryck. *Samer.se*. https://www.samer.se/3801 (Hämtad 2024-04-14).

[36] Skolverket. *Kommentarer till grundskolans kursplaner och betygskriterier*. Västerås: Skolverket, 2000, s. 51.

[37] Skolverket. *Kursplan och betygskriterier*. Västerås: Skolverket, 2000, s. 97.

ska få möjligheten att utveckla ” kunskaper om språk och språkbruk i Sverige och Norden.”.[38]I det centrala innehållet för svenska i årskurs 7–9 tas de nationella minoritetsspråken och dess ställning i det svenska samhället upp under rubriken språkbruk.[39] I betygskriterierna för slutet av årskurs nio tas inte minoritetsspråken upp explicit men det står att ”Eleven kan föra enkla och till viss del /utvecklade och relativt väl/välutvecklade och väl underbyggda resonemang om svenska språkets historia, ursprung och särdrag samt jämföra med närliggande språk och beskriva tydligt framträdande likheter och skillnader.”[40]

I Lgr22, vilket är den rådande läroplanen, har varken formuleringarna om nationella minoriteter i svenskämnets syfte eller det centrala innehållet i svenska för årskurs 7–9 för slutet av årskurs 9 reviderats från den tidigare läroplanen Lgr11.[41] Formuleringen i kunskapskraven för slutet av årskurs 9 har dock ändrats till ”Eleven för utifrån givna exempel enkla/utvecklade/välutvecklade resonemang om några aspekter av språk och språkbruk i Sverige och Norden.”[42]

Som nämnts i inledningen tas de nationella minoritetsspråken även upp i avsnittet om de övergripande målen och riktlinjerna för grundskolan i Lgr11 och Lgr22. Formuleringen kring vad eleverna ska kunna om de nationella minoriteterna har inte förändrats från Lgr11 till Lgr22. Båda läroplanerna beskriver att eleverna ska ha fått kunskap om minoritetsgruppernas historia, kultur, språk och religion när de har gått ut grundskolan.[43] Detta är också ett mål i den reviderade versionen av Lpo94, men skillnaden mellan Lgr11/Lgr22 och Lpo94 i detta avseende är att den äldre läroplanen inte explicit nämner vilka minoriteter som ingår i gruppen nationella minoriteter.[44]

3 Material och metod

Denna undersökning är av en kvalitativ karaktär men innehåller även kvantitativa inslag. Undersökningen består av en komparativ och kunskapskritisk läromedelsanalys samt en enkätundersökning. Anledningen till att

---

[38] Skolverket. *Läroplan för grundskolan, förskolan och fritidshemmet 2011*.: reviderad 2018. Stockholm: Skolverket, 2018, s. 257.

[39] Ibid., s. 262.

[40] Ibid., s. 266–267.

[41] Skolverket. *Läroplan för grundskolan, förskolan och fritidshemmet 2022*. Stockholm: Skolverket, 2022.

[42] Ibid., s. 233–234.

[43]Ibid., s. 13.

[44] Skolverket. *Kursplan och betygskriterier Lpo94*. Västerås: Skolverket, 2000.

undersökningen inte är genomgående kvalitativ beror på det faktum att vissa frågor i enkäten är av en kvantitativ karaktär vilket kommer att diskuteras och problematiseras mer längre fram i texten.

3.1 Material och urval

Som nämnts ovan består denna uppsats av två huvuddelar, en läromedelsanalys och en enkätundersökning. Totalt valdes fem läromedel u och detta urval baserades på tre olika kriterier. Dessa kriterier var att läromedlet skulle ha förekommit som svar på frågan ” Vilket/vilka läromedel använder du dig av nu och hur stort utrymme får samiska som minoritetsspråk i det läromedlet?” i enkäten för svensklärare, läromedlet ska finnas tillgängligt i tryckt form som en bok och inte bara digitalt samt att de ska vara utgivna av etablerade förlag. Detta ledde till att de fem läromedel som valdes ut för denna läromedelanalys blev *Portal Svenska 7–9*, *Liber svenska 7–9*, *Spegla språket 7*, *Svenska impulser 8* samt *Svenska direkt 9*. Dessa böcker är utgivna av tre olika förlag. Portal svenska 7–9 är utgiven av förlaget Gleerups, grundat 1826, som är det äldsta av förlagen representerade i denna undersökning.[45] Svenska direkt 9, spegla språket 7 och svenska impulser är alla utgivna av Sanoma utbildning som grundades 1993 vilket gör det till det yngsta av förlagen.[46] Liber svenska 7–9 är utgiven är förlaget Liber som grundades 1897.[47]

Innan de utvalda läromedlen diskuteras ytterligare i detta avsnitt kan det vara lämpligt att försöka definiera *läromedel* och vad det innebär. I kapitel 1 § 9 i skollagen definieras läromedel på följande sätt:

> helt eller delvis tryckt eller digitalt verk som är avsett att användas i undervisningen, som överensstämmer med relevanta delar av tillämplig kurs-, ämnes- eller ämnesområdesplan och läroplanen, och som är utgivet av någon som bedriver utgivningsverksamhet av professionell art[48]

Eftersom detta är den enda officiella definitionen av vad ett läromedel är så är det denna definition som kommer att åsyftas när *läromedel* används i denna uppsats. *Lärobok* definieras i sin tur i skollagen som ’tryckt läromedel, med eller utan digitala komponenter’, vilket också är vad som kommer att åsyftas när begreppet lärobok används i denna uppsats.[49]

---

[45] Gleerups. Om Gleerups-steget före sedan 1826. *Gleerups*. https://www.gleerups.se/om-gleerups (hämtad 2024-04-24).

[46] Sanoma utbildning. Om oss – ett ledande läromedelsförlag. *Sanoma utbildning*. https://www.sanomautbildning.se/sv/om-oss/ (hämtad 2024-04-24).

[47] Liber. Om oss. *Liber*. https://www.liber.se/om-liber/om-oss .(hämtad 2024-04-24).

[48] SFS 2010:800. *Skollagen*.

[49] Ibid.

Syftet med att välja ut läromedel utifrån enkätsvaren var att i så stor mån som möjligt säkerställa att de läromedel som analyseras faktiskt används i undervisningen i dag. Som tidigare nämnts är tre av fem läromedel är utgivna av samma förlag, Sanoma Utbildning, men dessa tre är alla utgivna under olika år och av flera olika författare. Att ha en spridning bland dessa faktorer är fördelaktigt i en undersökning som denna då det är möjligt att jämföra de olika förlagen med varandra och konkret se huruvida de belyser samma innehåll eller inte samt att det även går att se huruvida ett och samma förlag förändrar vilken kunskap och innehåll deras läroböcker förmedlar. Alla läromedel är publicerade efter år 2011 eftersom denna undersökning fokuserar på undervisning som har skett inom ramen för Lgr11 och att ha med material som är publicerat innan dess är inte relevant för just denna undersökning. En av läroböckerna, *Svenska impulser 8,* är dock publicerad under 2022 vilket innebär att den svarar till den aktuella läroplanen Lgr22. Anledningen till att denna bok ändå tas med beror på att de övergripande kunskapsmålen, svenskämnets syfte och det centrala innehållet är detsamma i Lgr11 som i Lgr22 vilket innebär att samtliga läromedel ska förhålla sig till samma riktlinjer från Skolverket.

Eftersom det centrala innehållet och kunskapskraven är desamma för samtliga årskurser på högstadiet har det inte varit relevant att begränsa urvalet till läromedel som är riktade till en specifik årskurs. Denna uppdelning av läromedel innebär även att alla årskurser representeras i lika stor utsträckning. Det totala sidantalet för varje individuell bok som anges i anslutning till resultatet av läromedelsanalysen räknas från det att textinnehållet börjat till att det slutar vilket innebär att eventuella referenslistor, register, förord med mera inte inkluderas. När de utvalda läromedlen har analyserats har enbart hur stort utrymme samiskan för sig självt får tagit i beaktning och inte i relation till de övriga minoritetsspråken. Anledningen till detta beror på att syftet är att se hur stort utrymme samiskan får i relation till läromedlet som helhet. Inledningarna till varje kapitel/avsnitt där minoritetsspråken behandlas har dock analyserats för att se hur ämnet presenteras för eleverna. Inget annat innehåll ur läroböckerna utöver det som har presenterats ovan har analyserats eller tagits i beaktning. En annan aspekt som kommer att belysas och problematiseras är att vissa av författarna har varit med och skrivit flera av läroböckerna eftersom detta kan påverka vilken typ av information som förmedlas i läroböckerna.

Den andra delen materialet består av svaren från en enkätundersökning som riktar sig till svensklärare som är verksamma i årskurs 7–9. Vid arbetet med denna enkät har Magnus Hagevi och Dino Viscovis bok *Enkäter-att formulera frågor och svar* använts som stöd.[50] Enkäten var digital och distribuerades via Facebook dels via att enkäten publicerades på min personliga sida, dels att den publicerades i två

[50] Magnus Hagevi och Dino Viscovi. *Enkäter: att formulera frågor och svar*. Lund: Studentlitteratur, 2016.

Facebook-grupper riktade till lärare. Den ena en stängd grupp för svensklärare i årskurs 7–9 med ca 7500 medlemmar, den andra en öppen grupp för ämneslärare i svenska och svenska som andraspråk med ca 1100 medlemmar. Detta innebär att ett bekvämlighetsurval har varit centralt för urvalet av respondenterna. Jan Trost beskriver bekvämlighetsurvalet som att ”man tar vad man råkar finna,”.[51] Detta skriver Trost i sin bok om den kvalitativa intervjun, vilket inte är den valda metoden i detta arbete, men bekvämlighetsurvalet fungerar på samma sätt även när det handlar om en enkätundersökning. Risken för att ha fått in svar från folk som inte är verksamma lärare i ämnet finns när enkäten är digital och respondenterna dessutom är helt anonyma men fördelarna med en digital enkät, som större räckvidd, begränsat svarsutrymme samt att respondenterna kan svara och skicka in när de själva har tid väger tyngre än den potentiella risken. Enkäten är inte heller begränsad till att enbart samla in svar av behöriga lärare i svenska då det är erfarenheten av undervisning som är det viktiga i detta avseende och inte huruvida respondenterna har en lärarlegitimation eller ej.

Enkäten delades första gången på min privata Facebook-sida den 2 januari 2024, i gruppen *Svenska i åk 6–9* den 3 januari 2024 samt i gruppen *Ämneslärare Svenska/Svenska som andraspråk* den 13 januari 2024. Enkäten var upplåst för svar tills den 21 januari: anledningen till att enkäten stängdes för svar efter mindre än 3 veckor berodde på att svarsfrekvensen stannade av helt efter 50 svar, vilket skedde ungefär 1 vecka innan enkäten stängdes. Behandlingen av respondenternas personuppgifter och annan känslig information är en viktig aspekt vid både enkät- och intervjustudier. En anledning till att just enkäter är enklare att arbeta med ur det avseendet är just att de, till skillnad från intervjuer, är lätta att anonymisera och behöver inte bearbetas i efterhand på samma sätt som en intervju. Genom att inte inkludera frågor om namn, ålder, kön, var de bor eller kontaktuppgifter på respondenterna hålls deras identiteter dolda och den enda personliga informationen de behöver ange är i vilken kommun de arbetar samt hur länge de har arbetat som lärare.

Det finns dock risker beträffande respondenternas anonymitet trots att man som enkätskapare noga överväger vilken typ av frågor som ska besvaras av respondenterna vilket Hagevi och Viscovi skriver om i sin enkätbok.[52] I avsnittet om digitala enkäter berörs det faktum att respondenternas data såsom mailadresser vilka kan kopplas till respondenterna, lagras någonstans och att man som skapare av enkäter som distribueras via mail måste ha en insyn i hur och var

[51] Jan Trost. *Kvalitativa intervjuer*. 4., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur, 2010, s. 140.

[52] Hagevi och Viscovi 2016, s. 176–178.

denna information lagras, samt vem eller vilka som har tillgång till denna information.[53] I detta specifika fall har enkäten skapats med verktyget Google forms och detta verktyg gör det möjligt för enkätskaparen att välja huruvida respondenternas mailadresser samlas in eller inte. För den aktuella enkäten har inga mailadresser samlats in vilket innebär att det inte finns några insamlade data som skulle göra det möjligt att koppla ihop en specifik person/mailadress med ett specifikt svar. När man väljer att inte samla in respondenternas mailadresser så uppstår dock problemet att de inte får en kopia med sina egna svar samt att det inte är möjligt för dem att redigera sina svar i efterhand. Detta kan resultera i att om en respondent har missuppfattat en fråga eller glömt att svara på en eventuell följdfråga så finns inte möjligheten att korrigera detta i efterhand och därmed ökar risken för ett oavsiktligt *internbortfall*. Ett *internbortfall* innebär att respondenterna väljer att svara på vissa frågor men inte på andra och valet att inte svara på vissa frågor beror ofta på att respondenterna inte får någon möjlighet att motivera sina åsikter eller svar för att ge ett mer nyanserat svar.[54]

Någonting som även bör beröras är det faktum att det inte på samma sätt är möjligt att skicka påminnelser om att besvara enkäten när den är publicerad i Facebook-grupper som om den hade distribuerats via mail. I flertalet Facebook-grupper för lärare förekommer det i förhållningsreglerna att upprepade förfrågningar om hjälp med examensarbeten, såsom att efterlysa respondenter till intervjuer eller enkäter till exempel, inte uppskattas vilket föranledde att inlägget om enkäten enbart publicerades en gång i varje grupp. I och med det stora antalet medlemmar i grupperna, som tillsammans utgjorde ungefär 8600 personer, blev räckvidden stor redan från början. Det som eventuellt hade varit fördelaktigt med att genomföra intervjuer i stället för enkäter hade varit möjligheten att på plats ställa följdfrågor till respondenten och därmed få en djupare och mer nyanserad inblick i dessa lärares erfarenheter. Med en enkät är det i det närmsta omöjligt att få samma nyans och djup i svaren som en intervju i och med att det inte är möjligt att ställa följdfrågor, förtydliga en frågeställning eller be respondenten att förtydliga sitt svar. Däremot är det enklare att få ett bredare perspektiv genom att flera respondenter kan bidra med sina svar, i alla fall när det kommer till en uppsats av detta omfång. Vid en mer omfattande undersökning än denna hade dock intervjuer varit fördelaktiga.

3.2 Metod

I denna del kommer de olika metoder som har använts för att bearbeta det tidigare beskrivna materialet att diskuteras.

---

[53] Hagevi och Viscovi 2016, s. 177.

[54] Ibid., s. 85.

3.2.1 Läromedelsanalys

> Läroboken överför ett innehåll, vilket i sig är ett urval som ska svara mot styrdokumentens krav och behoven hos elever och lärare. I denna kedja utgör läroboken ett konkret uttryck för vad någon vill förmedla och hur detta förmedlas, samtidigt som den är ett avtryck av den samhälleliga situation som den tillkom i och verkar inom.[55]

Detta citat av Niklas Ammert sammanfattar vikten av läromedel och vad deras innehåll förmedlar samtidigt som det kan få oss att förstå vikten av att faktiskt granska och analysera dessa. Läromedel ska spegla det innehåll som förmedlas i de aktuella styrdokumenten vilket innebär att läromedlen utgör en norm vilken lärare och elever behöver förhålla sig till, oavsett om de väljer att använda sig av läromedlen eller ta avstånd från dem. De metoder som kommer att användas för att analysera de utvalda läromedlen är komparativ analys samt kunskapskritisk analys vilka båda utgår från Lennart Hellspongs analysmodeller[56]. Den komparativa metoden innebär att man ställer olika texter eller hela genrer mot varandra för att se vilka likheter och skillnader det finns mellan dem.[57] När man använder sig av den komparativa metoden finns det ett antal delar i texterna man kollar på, dessa är sammanhanget, språket, innehållet, den sociala tonen, stilen och sambanden.[58] De punkter som kommer att vara speciellt aktuella för denna undersökning är innehållet, stilen och den sociala tonen. Den kunskapskritiska analysen går ut på att undersöka vilken typ av kunskap en text förmedlar och att sedan kritiskt pröva den.[59] Precis som den komparativa analysen har även denna ett antal rubriker man utgår ifrån när man ska genomföra en kunskapskritisk analys. Dessa rubriker är frågeställningar, kunskap, relevans, metod, prövning och värdering.[60] Det som kommer att analyseras är hur stort kvantitativt utrymme, i detta fall angett i sidantal och antal procent av boken som helhet, samiskan får i läromedlen. Även vilken information som förmedlas om samiska som språk och om samernas ställning i det svenska samhället, deras kultur, historia samt religion kommer att analyseras.

3.2.2 Enkätundersökning

För att kunna få en inblick i verksamma lärares åsikter och erfarenheter kring läromedel och undervisning om samiska som minoritetsspråk konstruerades en digital enkät som riktade sig specifikt till verksamma svensklärare i årskurs 7–9.

---

[55] Ammert 2011, s. 28.

[56] Lennart Hellspong. *Metoder för brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur, 2011.

[57] Ibid., s. 78–79.

[58] Ibid., s. 79–81.

[59] Hagevi och Viscovi 2016, s. 142–143.

[60] Ibid., s. 143–146.

Frågorna i enkäten var i största grad kvalitativa men det fanns även kvantitativa inslag (Se bilaga 1). Respondenterna informerades både i Facebook-inläggen och i beskrivningen av enkäten om att den skulle användas för ett examensarbete (Se bilaga 2). Eftersom lärares erfarenheter och tankar kring representationen av samiska som minoritetsspråk är det viktiga i denna undersökning så blir kvalitativa och öppna frågor det mest användbara alternativet eftersom det möjliggör för respondenterna att tillhandahålla dessa svar. Alla frågor i enkäten förutom en var öppna vilket innebär att respondenterna själva fick skriva sina svar i stället för att välja bland olika alternativ eller skatta sina svar eller upplevelser på en skala. Öppna frågor kan medföra vissa svårigheter då det kan bli svårare att sammanställa svaren och få en tydlig överblick men samtidigt innebär det att man undviker en informationsförlust som annars kan uppstå. Till exempel är frågan ”Hur länge har du arbetat som lärare?” från enkäten en öppen fråga där respondenterna själva får ange sina svar i stället för att välja mellan ett spann av år. Detta innebär att det kommer krävas ett större arbete med att sammanställa svaren men också att det tydligare går att se huruvida det finns ett samband mellan hur lärare som har varit yrkesverksamma sedan innan Lgr11 eller innan år 2000 när minoritetsspråken fick sin officiella status.

Ytterligare en fördel med att ge respondenterna möjligheten att motivera sina svar är att risken för internbortfall minskar. Hagevi och Viscovi menar dock att även öppna frågor riskerar att medföra bortfall.

> Många svarspersoner tycker att öppna frågor är alltför krävande och tidsödande. De hoppar i stället över frågan eller, ännu värre, lägger ifrån sig enkäten och låter bli att besvara den [...] Ofta innebär frågor som kräver mer av svarspersonen ett större bortfall från dem som har lågt självförtroende, vaga ståndpunkter, liten erfarenhet eller har svårt att skriva, formulera sig eller stava korrekt.[61]

Eftersom denna enkät riktade sig till yrkesverksamma lärare med erfarenhet i att undervisa i svenska i högstadiet minskar risken med begränsad erfarenhet bland respondenterna men det är viktigt att ha i åtanke att det kan finnas nyexaminerade lärare bland respondenterna vilka har en begränsad yrkeserfarenhet. Möjligheten att enkäten hade fått ännu fler respondenter om frågorna hade varit mer begränsade finns men då de frågor som behövdes besvaras för att kunna besvara arbetets frågeställningar inte kunde omformuleras till flervalsfrågor eller liknande då det inte hade gett den nyanserade bilden som behövdes. Vid både intervjuer och enkäter är det viktigt att se till att de frågor som ämnas besvaras inte upplevs som känsliga eller personliga vilket kan vara en utmaning då detta varierar från individ till individ. I just detta fall har det inneburit att inga frågor om respondenternas eventuella personliga relation till samisk kultur och språk har förekommit. I artikel 9 av EU:s dataskyddsförordning beskrivs det att bland annat

[61] Hagevi och Viscovi 2016, s. 86.

etnicitet tillhör kategorin särskilt *känsliga personuppgifter*, det formuleras på följande sätt ”Behandling av personuppgifter som avslöjar ras eller etniskt ursprung […] ska vara förbjuden.”.[62] Detta innebär att frågor gällande respondenternas eventuella koppling till den samiska kulturen och språken inte bara är olämplig utan kan även vara olaglig ifall respondenten inte har godkänt att dessa typer av personuppgifter behandlas.[63] Svaren på enkätfrågorna presenteras i de fallen det är relevant i diagram och/eller tabeller, såsom vid ja/nej-frågor men i vissa fall sammanfattas svaren i text när det inte är möjligt att översätta dem till tabell-eller diagramform.

4 Teorier

I detta avsnitt kommer de teorier som har utgjort utgångspunkten för denna uppsats att diskuteras. De teorier som har varit centrala i denna undersökning är den didaktiska relationskedjan och tröghetsmekanismer.

4.1 Den didaktiska relationskedjan

I detta arbete, vilket utgår ifrån vad läromedel innehåller och hur de används i undervisningen, är det högst relevant att se på läromedel som en betydelsefull del i *den didaktiska relationskedjan*, även kallad *den didaktiska kommunikationskedjan*. Ammert beskriver lärobokens plats i kedjan på följande sätt:

> Läroboken överför ett innehåll, vilket i sig är ett urval som ska svara mot styrdokumentens krav och behoven hos elever och lärare. I denna kedja utgör boken ett konkret uttryck för vad någon vill förmedla och hur detta förmedlas, samtidigt som den är ett avtryck av den samhälleliga situation som den tillkom i och verkar inom.[64]

Traditionellt sett har läroböcker varit den resursen lärare och elever har haft tillgång till när det gäller förmedling av kunskap. I dag är begreppet läromedel bredare och omfattar mer än bara läroboken, men den utgör fortfarande en norm för vad lärare förväntas lära ut och vad elever förväntas lära sig, då den ska spegla innehållet som kursplanen och kunskapskraven förmedlar. Läroböcker kan enligt Ammert analyseras ur tre olika perspektiv, dessa innefattar ett processuellt

---

[62] Förordning 2016:679. *om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning)*.

[63] Ibid.

[64] Ammert 2011, s. 28.

perspektiv, ett strukturellt perspektiv samt ett funktionellt perspektiv.[65] Det processuella perspektivet innebär att läroboken ”studeras som en del i en process, sprungen ur den samhälleliga kontexten, från läroboksförfattaren till färdig produkt.”.[66] Ett exempel på detta är att läroböcker i ämnet svenska som gavs ut innan år 2000 inte berörde begreppet nationella minoritetsspråk, eftersom dessa inte var officiella minoritetsspråk vid den tidpunkten. Innehållet som läroböckerna förmedlar speglar alltså det samhälle de tillhör och verkar i. Det strukturella perspektivet innebär att läroböckernas innehåll påverkas av faktorer så som styrdokument, politiskt klimat, vetenskapliga rön och krav från marknaden.[67] Dessa faktorer påverkar Ammert illustrerar detta med en modell som har historieämnet som utgångspunkt, men modellen är applicerbar på andra ämnen utöver historia. Det funktionella perspektivet handlar, till skillnad från de tidigare perspektiven, om lärobokens innehåll och om bokens relation till den som läser den.[68] Ammert beskriver lärobokens roll i relation till dem som läser den på följande sätt ”Läroböckerna är en del av den socialisationsprocess där människors syn på sig själva och på samhället i dåtid, nutid och framtid skapas.”[69]. Det funktionella perspektivet kan ses på tre sätt, bokval och användningssätt, bokens innehåll och perspektiv samt lärobokens mottagande. [70]

4.2 Tröghetsmekanismer

När man ska analysera läromedel och undersöka hur lärare undervisar i ett specifikt område är tröghet ett begrepp att ha i åtanke. Tröghet kan visa sig på olika sätt och när det kommer till tröghet inom olika typer av organisationer handlar det ofta om en väldigt långsam förändring. Ahrne och Papakostas skriver om denna typ av tröghet i kapitlet *Tröghet och förnyelse i det sociala landskapet*[71].

I alla typer av organisationer, speciellt äldre sådana, är det ofta svårt att implementera nya förhållningssätt, arbetssätt och metoder då rädslan för att man på grund av detta riskerar att göra någonting som tidigare har fungerat till någonting som blir sämre. Denna attityd till förnyelse kan även göra sig påmind i skolans värld, på grund av den rädsla framför allt lärare känner inför att ändra på

---

[65] Ammert 2011, s. 28.

[66] Ibid., s. 29.

[67] Ibid., s. 29–33.

[68] Ibid., s. 33.

[69] Ibid., s. 33.

[70] Ibid., s. 34–37.

[71] Göran Ahrne och Apostolis Papakostas, *Organisationer, samhälle och globalisering: tröghetens mekanismer och förnyelsens förutsättningar*, 2. uppl., Lund; Studentlitteratur, 2014.

sina beprövade undervisningsmetoder. När det kommer till dessa mekanismer finns det två olika källor till trögheten, den ena är *oförmåga* och den andra är *ovilja*. *Oförmågan* beror på att de resurser en organisation har till sitt förfogande har tagit lång tid att ackumulera, dessa kan innefatta allt från byggnader till kunskap och förtroendekapital, och när en förändring sker innebär detta att de resurser organisationen har samlat på sig över en lång tid riskerar att gå förlorade.[72] Utöver detta spelar även saker som vilka resurser som är lättare eller svårare att förändra eller ersätta, organisationens olika regelverk samt svårigheter att se både problem och möjligheter inom den egna organisationen en stor roll för denna typ av tröghet.[73] När det kommer till *ovilja* så handlar det i stället om att ”Ju starkare en organisations verksamhet är förknippad med dess medlemmars identitet, desto svårare blir det sannolikt att genomföra förändringar.”[74]

5 Tidigare forskning

Detta avsnitt kommer att beröra forskning som gäller undervisning om minoritetsspråk i ämnet svenska som helhet då det inte finns någon tidigare forskning som berör specifikt undervisning om samiska som minoritetsspråk i svenskämnet i årskurs 7–9. På grund av detta begränsade utbud av artiklar, avhandlingar och rapporter på detta specifika ämne har även forskning som berör undervisning om samiska som nationellt minoritetsspråk samt nationella minoritetsspråk över lag valts att inkluderas i detta avsnitt. Majoriteten av de artiklar och avhandlingar som specifikt behandlar samiska i skolan fokuserar på sameskolan och om undervisningen av samiska som modersmål, vilket inte är av relevans för detta arbete då fokuset ligger på att undersöka hur samiskan representeras i ett sammanhang där majoriteten av gruppen inte har samiska som modersmål. Även tidigare forskning, rapporter och utredningar gällande läromedel och dess roll i undervisningen kommer att tas upp i denna del av uppsatsen.

5.1 Om nationella minoriteter

De texter som är skrivna av lektorer och doktorer i denna del har valts ut då författarna alla är verksamma vid Umeå universitet vilket är det enda universitetet

[72] Ahrne och Papakostas 2014, s. 73–74.

[73] Ibid., s. 75–76.

[74] Ibid., s. 76.

i Sverige som har ett centrum för samisk forskning. Detta centrum heter Várdduo och inrättades år 2000.[75]

Lina Spjut forskar om nationella minoriteter och läromedel och har publicerat flertalet artiklar på ämnet. En av hennes artiklar från 2020, vilken publicerades i den ämnesdidaktiska tidskriften *Nordidactica,* handlade om de nationella minoritetsspråkens representation i läromedel för grundskolan.[76] Spjut analyserade 56 olika läromedel, både tryckta och digitala, utgivna under ramen för Lgr11 i ämnena svenska, historia, samhällskunskap, religion och geografi för att ta reda på hur dessa läromedel framställer de nationella minoriteterna och hur läromedlen har tolkat de direktiv från Skolverket som säger att eleverna ska få kunskap om dessa minoriteter.[77] Av de 56 läromedel som analyserades kunde Spjut konstatera att 46,4% av dem nämnde någonting om alla fem minoriteter, 41,1% av dem nämnde något om någon grupp eller språk av de fem samt 12,5 % nämnde ingenting alls om minoriteterna. Det dessa läromedel hade gemensamt oberoende av ämne var att innehållet om de nationella minoriteterna speglade vad som stod i kursplanerna för vartdera ämnet och inte vad som står i läroplanen som är övergripande för alla ämnen.

Spjut skrev även en artikel 2021 som bestod av en kursplansanalys gällande direktiven om undervisning om de nationella minoriteterna.[78] I denna artikel behandlas kursplanerna för samma ämnen som i hennes tidigare läromedelsanalys med undantag för geografi, det vill säga svenska, historia, samhällskunskap och religion är de kursplaner som analyseras. Spjut jämförde vad som står i om de nationella minoriteterna i det centrala innehållet med vad som står i kunskapskraven för vartdera ämnet och med vad som står i läroplanen, med syftet att se huruvida de överensstämmer med varandra. Det Spjut kom fram till genom denna analys var att samstämmigheten mellan centralt innehåll och kunskapskrav varierar mellan ämnena, och att samstämmigheten när det kommer till Lgr11s mål, kunskapskraven och kursplanerna även dessa varierade, men generellt var samstämmigheten låg. I den avslutande diskussionen skriver Spjut ” Sammantaget

---

[75] Umeå universitet. Várdduo-20 år av samisk forskning. *Umeå universitet*. 2021 https://www.umu.se/vardduo-centrum-for-samisk-forskning/om-institutionen/20-arsjubileum/ (hämtad 2024-04-12).

[76] Lina Spjut. Nationella minoriteter i grundskolans läromedel 2011–2019. *Nordidactica*., Nr4 2020: 60–87, 2020. http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kau:diva-81913 (hämtad 2024-04-25).

[77] Ibid., s. 61.

[78] Lina Spjut. En läroplansanalys Om samstämmighet Inom Lgr11: Direktiv rörande Undervisning Om Nationella Minoriteter. *Educare*. Nr. 3, 2021: 102–129. https://ojs.mau.se/index.php/educare/article/view/656. (hämtad 2024-04-11).

visar därmed läroplanen låg samstämmighet i relationen mål, innehåll och bedömning", vilket sammanfattar det resultat hon redovisade i artikeln.[79]

Även Charlotta Svonni har skrivit om samernas representation i läro-och kursplanen för den svenska grundskolan. I en artikel från 2015 skriver Svonni om utrymmet samerna får i läroplanen Lgr11.[80] Det resultat som presenteras i denna artikel visar på att samerna inte får ett tillräckligt stort utrymme i Lgr11, de nämns inte under rubriken *Skolans värdegrund och uppdrag*, under *övergripande mål och riktlinjer* tas samerna upp i en av 16 punkter, samerna nämns totalt fyra gånger i kursplanen, vilket beräknas motsvara 0,5% av hela innehållet och det enda ämne som tar upp nämner samer/samiska i kunskapskraven är religion. Svonni skriver i diskussionen att samerna enligt bland annat Sveriges grundlag ska inkluderas i läroplanen på grund av deras ställning som ett eget folk, men att detta inte är fallet. I sin slutsats skriver Svonni att samerna inte tas upp i tillräckligt stor utsträckning i Lgr11 och att samerna som grupp inte har något inflytande över innehållet i läroplanen. Denna brist på samiskt inflytande menar Svonni indikerar att det finns en obalans i maktstrukturer mellan samer och svenskar i det svenska samhället.

Spjut och Svonni har även skrivit en text tillsammans som utgjorde ett kapitel i boken *History Education at the Edge of the nation: Political autonomy, Educational reforms and memory-shaping in European Periphery* från 2023.[81] I denna text skriver de om sameskolan i relation till läro-och kursplanerna i svenska skolan från 1960-talet fram till 2011 och Lgr11. Eftersom denna text främst fokuserade på sameskolan och dess olika former under den tidigare angivna tidsramen, och det som tas upp om samernas representation i Lgr11 redan har tagits upp i deras tidigare individuella forskning så kommer denna text inte att beröras mer ingående. Att den tas upp här är för att visa på att det finns nyligen publicerad forskning på ämnet.

I samma bok som nämnes i stycket ovan har även Anna-Lill Drugge och Björn Norlin skrivit ett kapitel om undervisning om samer i den samtida skolan från ett lärarperspektiv.[82] Genom intervjuer med lärare och lärarstudenter i ämnena

---

[79]Spjut 2021, s. 121.

[80] Charlotta Svonni. At the margin of educational policy: Sámi/Indigenous Peoples in the Swedish national curriculum 2011. *Creative education*. Vol.6, Nr.9, 2015: 898-906. Doi: 10.4236/ce.2015.69091.

[81] Lina Spjut och Charlotta Svonni. Swedish school curricula and Sámi self-identification: the syllabus from 1960s to 2011. I *History Education at the Edge of the Nation: Political Autonomy, Educational Reforms, and Memory-shaping in European Periphery*. Piero S. Colla & Di Michele, Andrea(red.), 125–147. Springer Nature, 2023.

[82] Anna-Lill Drugge och Björn Norlin. Teaching Sami pasts and presents: complexities in teaching practice in contemporary Swedish classrooms. I *History Education at the Edge of the Nation: Political Autonomy, Educational Reforms, and Memory-shaping in European Periphery*. Piero S. Colla & Di Michele, Andrea(red.), 221–244. Springer Nature, 2023.

historia och samhällskunskap sammanfattar Drugge och Norlin den problematik som finns när det ska undervisas om samerna som nationell minoritet och urfolk. Det som kommer fram genom dessa intervjuer, vilka genomfördes 2017, är att de tillfrågade lärarna upplever att de själva inte har fått lära sig om samerna och deras språk och kultur på lärarhögskolan, att de skäms över hur lite de själva vet om samerna och även att arbetsbördan som undervisningen om samerna och förberedelsen av den är mycket tidskrävande och därför bortprioriteras. Beträffande respondenternas tankar kring vad de skulle behöva för resurser för att kunna undervisa om samerna var det vissa aspekter som de flesta var överens om. Visuella komplement såsom bilder och filmer var en sak som önskades, även lättförståeligt och lättillgängligt material som är uppdaterat och inte förmedlar en stereotyp bild av samer som grupp, utan en mer aktuell och samtida skildring av samerna. Någonting som besvärar respondenterna är att de på grund av sin okunskap om samer och samisk kultur/historia riskerar att välja undervisningsmaterial som reproducerar en felaktig, gammalmodig eller stereotyp bild av samer och samisk kultur/historia.

Följande arbete som kommer lyftas fram i denna del är ett examensarbete. Anledningen till att detta arbete lyfts fram i denna del om tidigare forskning beror på att det är relevant att beröra det faktum att läromedelsanalys i kombination med undersökning av lärares erfarenheter när det kommer till undervisning om minoritetsspråk i svenskämnet har förekommit tidigare, men med skillnaden att denna skribent har fokuserat på gymnasiet och Lpf94.

Jenny Dahlgren skriver i sitt examensarbete om hur läromedel riktade mot kursen svenska B belyser de nationella minoritetsspråken, samt hur tre verksamma lärare i ämnet förhåller sig till dessa läromedel[83]. Detta skedde genom läromedelsanalys av fem olika läromedel publicerade efter år 2000 samt kvalitativa intervjuer med verksamma lärare i kursen svenska B. I läromedelsanalysen kommer Dahlgren fram till att det innehåll som berör de nationella minoritetsspråken i läroböckerna är relativt enhetligt, och även att utrymmet de får i relation till läromedlet i sin helhet är sparsamt. Resultatet av lärarintervjuerna som Dahlgren lyfter fram är att samtliga lärare anger att de nationella minoritetsspråken får en väldigt liten del i deras undervisning, och att detta dels beror på deras egen okunskap inom ämnen, dels att informationen som finns att tillgå i läroböckerna är bristfällig[84]. I sin slutsats menar hon att det inte är möjligt att dra några generella slutsatser av hennes uppsats men att den trots detta kan ge oss en inblick i hur lärare som tog sin examen innan år 2000 förhåller sig till minoritetsspråken. Dahlgren menar att anledningen till att lärare som avslutade sin utbildning innan år 2000 inte lägger

[83] Jenny Dahlgren. *Minoritetsspråkens synliga osynlighet: en kvalitativ studie om hur lärare och läroböcker belyser minoritetsspråken i Svenska B på gymnasiet.* Examensarbete, Umeå Universitet, 2010.

[84] Dahlgren 2010, s. 29–33.

ett speciellt stort fokus på de nationella minoritetsspråken kan bero på att de nationella minoritetsspråken inte fick sin ställning som just detta förrän år 2000, och det är då rimligt att anta att dessa inte hade någon anledning att få någon betydande plats i utbildningen. Trots att Dahlgrens uppsats fokuserar på svenskundervisning på gymnasienivå, vilket denna uppsats inte gör, så visar den på att det verkar finnas ett samband mellan hur länge lärare har varit yrkesverksamma och i vilken utsträckning de väljer att undervisa om samerna och samiska som minoritetsspråk vilket är relevant för denna uppsats.

5.2 Om läromedel och läroböcker

2021 publicerades slutbetänkandet av utredningen om stärkta skolbibliotek och läromedel.[85] Utredningen lyfter fram vikten av läromedel för elevers kunskapsutveckling och språkutveckling och även hur de tillhörande lärarhandledningarna är en stor tillgång för lärare i planeringen av undervisningen. Problematiken med att digitaliseringen av läromedel har bidragit till att det numera är svårare för lärare att värdera kvaliteten av dem då det finns en betydligt större mängd material för lärare att sålla bland än för bara 15 år sedan. På grund av detta föreslås det i utredningen ”att begreppet läromedel definieras i skollagen.”.[86] I utredningen har det även framkommit att många elever i Sverige inte har någon tillgång till läromedel och att många av de elever som har tillgång till dem ofta inte har möjligheten att låna hem böckerna vilket leder till att de går miste om möjligheten att bland annat repetera och fördjupa sina kunskaper.[87] Anledningen till att läromedel är så viktiga för elevers utveckling lyfts vid ett flertal tillfällen i rapporten. Följande formulering har valts ut för att sammanfatta detta:

> Läromedel ger eleverna goda möjligheter att utveckla sitt språk och är ett viktigt verktyg för både elever och lärare. Här konkretiseras den kunskap eleverna ska ta del av. I läroplanerna finns övergripande formuleringar om vad som styr utbildningen och undervisningen – men i läromedlen finns bilder och längre, sammanhållna texter som är framtagna för elever, för att väcka deras nyfikenhet, intresse och vilja att lära sig mer.[88]

Detta citat sammanfattar bredden av hur viktigt läromedel är för såväl lärare som elever, och hur läromedlen kan vara ett centralt verktyg för att få eleverna motiverade och engagerade i undervisningen.

---

[85] SOU 2021:70. Läromedelsutredningen. *Böckernas betydelse och elevernas tillgång till kunskap: Slutbetänkande.*

[86] Ibid., s. 16.

[87] Ibid., s. 17.

[88]SOU 2021:70. s. 23.

Det har skrivits flertalet avhandlingar på ämnet läromedel genom åren, men majoriteten av dem fokuserar på läromedel i ett eller flera specifika ämnen. Ett exempel på detta är Niklas Ammert, professor i historia samt prorektor vid Linnéuniversitetet, som tidigare har refererats till i denna uppsats, och hans forskning om läromedel i historieundervisningen. Två som dock har skrivit sina avhandlingar om läromedel i stort är Ann-Christine Juhlin Svensson, fil. Dr i pedagogik och Tom Wikman, seniorforskare vid Åbo akademi.

Juhlin Svenssons avhandling publicerades år 2000, och den fokuserar på lärares val och användning av läromedel i gymnasiet.[89] Metoden för denna avhandling var kvalitativa intervjuer med verksamma lärare. Det som kommer lyftas fram ur denna avhandling är Juhlin Svenssons resonemang om vilken roll och vikt läroböckerna har för elever och deras lärande, och även de verksamma lärarnas resonemang kring läroböckerna. När respondenterna blev tillfrågade om läromedlens roll i deras undervisning framkom det att de sågs på som ett strukturerande och disciplinerande verktyg då de gav eleverna en tydlig bild av vad de förväntades lära sig, men läromedlen uppfattades inte som styrande av de flesta. En av respondenterna lyfte även fram att läroboken fungerade som en konkretisering av målen och kursplanen för dennes elever. Någonting som även framkom var att trots det faktum att alla respondenter använde sig av läroböcker så användes läroböcker generellt i en mindre utsträckning när lärarna själva hade möjligheten att välja ut sitt material. I sitt avslutande kapitel i avhandlingen beskriver Juhlin-Svensson läroboken som en central del i lärarens auktoritet i klassrummet.

I sin avhandling ämnar Wikman ta reda på hur pedagogiska texter bör utformas för att eleverna som läser dem ska lära sig på bästa möjliga sätt.[90] Trots att fokuset för hans avhandling skiljer sig från hur läromedel analyseras i denna uppsats så skriver Wikman om hur läroböcker verkar som en auktoritet, vilket Juhlin Svensson också lyfter fram i sin avhandling. Redan i det andra kapitlet av avhandlingen beskriver Wikman läroboken funktion som ”att bygga broar mellan nuet och det förflutna, mellan elevens vardagliga horisont och den vetenskapliga”, vilket illustrerar den centrala rollen läroböckerna har för elevernas lärande och utveckling.[91] I sin resultatsammanfattning beskriver Wikman hur texten är nödvändig även fast de digitala, mer visuella resurserna tar alltmer plats i undervisningen, eftersom texten är mer konkret även när den är digital. Wikman menar även att läroboken är ett bra verktyg för elever som byter skola, och då har

---

[89] Ann-Christine Juhlin Svensson. *Nya redskap för lärande: studier av lärarens val och användning av läromedel i gymnasieskolan*. Diss., Lärarhögskolan i Stockholm, 2000.

[90] Tom Wikman. *På spaning efter den goda läroboken: om pedagogiska texters lärande potential*. Diss., Åbo Akademi, 2004.

[91] Wikman 2004, s. 59.

en tydlig bild av vilken kunskap de förväntas ha tagit till sig, samt att det är en tillgång för eleverna när de ska förbereda sig inför prov och dylikt.

6 Analys och resultat

I detta avsnitt kommer analysen och resultatet att redovisas. De tre frågeställningarna för denna uppsats kommer att utgöra underrubrikerna för analysen och resultatet, detta för att göra resultatet lättare att tyda samt vad det faktiskt har för relevans för denna specifika uppsats.

6.1 Hur stort utrymme får samiskan i de utvalda läromedlen?

I detta avsnitt kommer samiskans utrymme i läromedlen att behandlas. Inledningsvis presenteras resultatet för alla läromedel i en tabell och sedan följer en beskrivning av samiskans utrymme för vardera läroboken. Läroböckerna presenteras i kronologisk ordning baserat på utgivningsår.

Tabell 1: Samiskans utrymme i utvalda läroböcker.

Bok	Totalt antal sidor	Samiskans utrymme
Portal Svenska 7–9	281	1 sida (0,36%)
Svenska Direkt 9	420	1,3 sidor (0,32%)
Spegla språket 7	251	1 sida (0,4%)
Liber svenska 7–9	374	6 sidor (1,6%)
Svenska Impulser 8	268	3 sidor (1,12%)

Portal, utgiven år 2012, är 1 av 3 läroböcker som har en omfattning under 300 sidor. Samiskan som minoritetsspråk ägnas 1 sida, vilket motsvarar 0,36 % av bokens innehåll.[92] *Svenska direkt*, även den utgiven år 2012, är den lärobok av de dem utvalda med flest antal sidor.[93] Samiska som minoritetsspråk ägnas 1,3 sidor i denna bok vilket motsvarar 0,32 % av bokens innehåll. *Spegla språket,* utgiven

[92] Senait Bohlin, Cecilia Brunosson, Lisa Greczanik och Magnus Johansson. *Portal svenska 7–9*. Malmö: Gleerups, 2012, s. 253.

[93] Cecilia Peña, Lisa Eriksson och Laila Guvå. *Svenska direkt 9*. Stockholm: Sanoma utbildning, 2012, s. 351 och 357.

2016, är den lärobok med minst antal sidor av de utvalda läroböckerna.[94] Samiska som minoritetsspråk ägnas 1 sida, vilket motsvarar 0,4% av bokens innehåll. *Liber svenska*, utgiven 2020, är den bok som ägnar flest antal sidor åt samiska som minoritetsspråk och även procentuellt sett i relation till resten av bokens innehåll.[95] I denna bok ägnas samiskan 6 sidor vilket motsvarar 1,6 % av hela innehållet. *Svenska impulser*, utgiven 2022, ägnar 3 sidor åt samiskan vilket motsvarar 1,12 % av bokens innehåll.[96]

6.2 Vad förmedlas i innehållet som berör samiska som minoritetsspråk?

Under denna rubrik kommer innehållet om samerna och samiskan som minoritetsspråk i läromedlen att behandlas. Liksom i det föregående avsnittet kommer en tabell över resultatet inleda avsnittet, för att sedan följas av en mer ingående presentation av innehållet för vardera boken för sig. Som nämnts i rubriken *Material och urval* kommer även innehållet i inledningen till kapitlet eller avsnittet där samiska som minoritetsspråk ingår att tas upp för att se hur ämnet i stort introduceras för eleverna.

---

[94] Laila. M Guvå och Åse Wewel. *Spegla språket 7*. Stockholm: Sanoma utbildning, 2016, s. 217.

[95] Erik Sandberg. *Liber svenska 7–9*. Stockholm: Liber, 2020, s. 135–140.

[96] Carl-Johan Markstedt och Cecilia Peña. *Svenska impulser 8*. Stockholm: Sanoma utbildning, 2022, s. 231–233.

Tabell 2: Innehållet om samer och samiska i läroböcker.

Bok	Innehåll
Portal Svenska 7–9	Var samiska talas och hur många som talar det, ställning som urfolk, diskriminering av samer, samers rättigheter, renskötsel.
Svenska Direkt 9	Var samiska talas och hur många som talar det, språkfamilj, varieteter av samiska, utdrag ur *Sms från Soppero,* diskussionsfrågor.
Spegla språket 7	Var samiska talas och hur många som talar det, Sápmi, varieteter av samiska, ställning som urfolk, diskriminering av samer, sameskola och sameting, tips om *Sms från Soppero*.
Liber svenska 7–9	Var samiska talas, språkfamilj, varieteter av samiska, Sápmi, ställning som urfolk, diskriminering av samer, ordförråd, renskötsel, ortsnamn, dikt, utdrag ur *Sms från Soppero*, diskussionsfrågor.
Svenska Impulser 8	Var samiska talas och hur många som talar det, språkfamilj, varieteter av samiska, Sápmi, diskriminering av samer, renskötsel, förvaltningskommuner, flagga och nationaldag, ordlista, tips om *Sameblod,* frågor om texten, uppgift om samiska kulturpersonligheter.

6.2.1 Portal Svenska 7–9, Gleerups, 2012

Portal är uppdelad i 7 kapitel vilka fokuserar på olika delar ur det centrala innehållet samt kunskapskraven för det specifika området. Avsnittet om de nationella minoritetsspråken hittas i kapitlet om språkbruk under rubriken *Grannspråk och minoritetsspråk*. Avsnittet om minoritetsspråken har ingen separat inledning utan får en kort introduktion i början av kapitlet. I denna inledning berörs de nationella minoritetsspråken, när och varför just dessa språk har denna skyddade ställning samt att det i vissa kommuner erbjuds bland annat äldrevård och barnomsorg på dessa språk. Kapitlet om grann-och minoritetsspråk tar upp totalt 7 sidor av boken.

Innehållet som handlar om samiskan som språk tar upp antalet talare, var det talas, att det finns olika dialekter samt att samiskan innehåller många ord som har att göra med renskötsel och natur. Utöver detta tas även samernas ställning som urfolk upp, att de har varit ett nomadfolk, att det finns kommuner där man erbjuder samiska som huvudspråk inom bland annat äldrevården samt att samer har diskriminerats i Sverige. Det förekommer inga exempel på hur diskrimineringen mot samer har sett ut, varför de har diskriminerats, vilka konsekvenser diskrimineringen har haft eller vad begreppen urfolk innebär. Det finns inga övningar kopplade till minoritetsspråken var för sig i boken men i slutet av avsnittet om grann-och minoritetsspråk finns det tre diskussionsfrågor vilka behandlar elevernas kontakt med grann-och minoritetsspråk, minoritetsspråkens ställning i samhället och framtidens minoritetsspråk. Dessa frågor fokuserar på elevernas egna tankar och upplevelser kopplade till grann-och minoritetsspråk och det finns inget facit eller rättningsmall till dessa.

6.2.2 Svenska direkt 9, Sanoma utbildning, 2012

Avsnittet som behandlar minoritetsspråk i *Svenska direkt 9* omfattar 12 sidor och inleds med en kort beskrivning av vad ett minoritetsspråk är, varför just de 5 nationella minoritetsspråken har just den ställningen de har och även information om minoritetsspråkstalarnas rättigheter. Delen av avsnittet där de fem nationella minoritetsspråken tas upp har rubriken *Korta fakta om Sveriges nationella minoritetsspråk*.

Samiskan är uppdelad i två separata delar i denna bok, en del om språket i sig och en del som består av ett utdrag ur en bok. Den information om samerna och samiskan som berörs är vilken språkfamilj samiskan tillhör, hur många som talar samiska och var det talas samt att det finns olika varieteter av samiskan. Senare i avsnittet om minoritetsspråk förekommer det ett utdrag ur boken *Sms från Soppero* av Ann-Helene Laestadius samt tre frågor som berör utdraget ur boken. Det förekommer även ett utdrag ur boken *Katitzi* av den romska författaren Katarina Taikon i anslutning till detta och frågorna berör utdragen från båda böckerna. Frågorna handlar om hur huvudkaraktärerna känner sig, att växa upp mellan två olika språk samt om eleverna har egna liknande erfarenheter.

6.2.3 Spegla Språket 7, Sanoma Utbildning, 2016

Spegla språket 7 består av 9 numrerade kapitel, samt ett kortare avsnitt i början av boken som heter *Tips från coachen: strategier för språk och lärande*. Minoritetsspråken hittas under kapitlet *Språkbruk*, och avsnittet om minoritetsspråk består av 9 sidor totalt. Avsnittet inleds med att begreppet minoritetsspråk definieras, vilka de nationella minoritetsspråken är och varför de har fått sin status presenteras samt att de som talar finska, samiska och meänkieli har särskilda rättigheter i vissa kommuner. Detta avsnitt avslutas med en diskussionsfråga som handlar om vilka språk eleverna tror kommer få statusen officiella minoritetsspråk om 150 år.

Innehållet om samiska tar upp samernas ställning som urfolk samt att samiskan var det första språket som talades i Sverige, antalet talare och var de bor, vad Sápmi är och att det finns olika varieteter av språket. Diskriminering av samer i det svenska samhället berörs i denna bok, och det som tas upp som exempel på denna diskriminering är hur samiskan har varit ett förbjudet språk. Att det finns ett sameting och sameskola tas även upp. Några lånord i svenskan från samiskan tas upp, samt ett tips om boken *Sms från Soppero* av Ann-Helén Laestadius.

6.2.4 Liber Svenska 7–9, Liber, 2020

I *Liber svenska* får de Nationella minoritetsspråken ett eget kapitel, och det är den enda boken där de i kapitelnamnet benämns som just nationella minoritetsspråk i stället för enbart minoritetsspråk vilket är fallet i de andra läroböckerna som har analyserats. Avsnittet om nationella minoritetsspråk omfattar 24 sidor totalt och inleds med en beskrivning av vad ett minoritetsspråk är och vad skillnaden är mellan det och ett nationellt minoritetsspråk, samt att de nationella minoritetsspråken skyddas med hjälp av lagstiftningar.

De första två sidorna tar upp samernas ställning som Sveriges enda urfolk och vad det begreppet innebär, det samiska språket och vilken språkfamilj det tillhör, att språket består av olika varieteter och att det talas i Sápmi. Historisk diskriminering av samer tas upp och hur de inte fick prata samiska i skolan, och att detta är anledningen till att många samer i dag inte kan prata samiska. Samiska ord och ortsnamn tas även upp samt att det finns många ord som har med renar att göra på grund av deras tradition av renskötsel, samt en kortare dikt på samiska som även är översatt till svenska. Även i denna lärobok finns ett utdrag ur Ann-Helene Laestadius bok *Sms från Soppero,* precis som i *Svenska direkt 9*, men i denna bok är utdraget längre. Utdraget följs av två diskussionsfrågor som handlar om skillnaden mellan hur huvudpersonen Kristin har det som same i dag i jämförelse med hur hennes farmor hade det som same när hon var ung.

6.2.5 Svenska impulser 8, Sanoma Utbildning, 2022

Svenska impulser 8 är den nyaste av de fem utvalda läroböckerna, publicerad år 2022, och riktar sig till årskurs 8. Det är en av tre böcker i denna analys som är utgiven av Sanoma Utbildning och den är skriven av Carl-Johan Markstedt och Cecilia Peña, som även var med och skrev *Svenska direkt 9*. Boken består av nio kapitel/avsnitt totalt och minoritetsspråken hittas i kapitlet *Minoritetsspråk i Sverige,* vilket består av 29 sidor. Avsnittet inleds med en kort beskrivning av vad ett minoritetsspråk är samt att vi i Sverige har fem nationella minoritetsspråk sedan år 2000 och två diskussionsfrågor som behandlar elevernas förkunskaper om de nationella minoritetsspråken samt vilka språk eleverna själva tatar och om det finns fördelar med att kunna prata flera olika språk. Denna bok har ett större avsnitt om minoritetsspråk och vad det begreppet innebär än de övriga läroböckerna. Begreppet majoritetsspråk förklaras och vad ett minoritetsspråk är i förhållande till det. Lagstiftning kring de nationella minoritetsspråken tas upp och på vilka sätt dessa språk ska skyddas och bevaras enligt Europarådet samt vilka

kriterier de språk som kategoriseras som nationella minoritetsspråk uppfyller. I detta avsnitt tas även diskrimineringen dessa minoritetsgrupper har utsatts för i det svenska samhället upp och hur den har sett ut. Avsnittet avslutas med diskussionsfrågor om ämnet nationella minoritetsspråk, en skriftlig uppgift om hur man kan agera om folk i ens omgivning har fördomar mot personer som talar ett annat språk, samt en karta över var i Sverige samer, sverigefinnar och tornedalingar bor.

Delen om samiska som minoritetsspråk inleds med en beskrivning av det samiska språket, vilken språkfamilj det tillhör, hur många varieteter det finns av samiskan och vilka av dessa som talas i Sverige samt att samiska talas i Sápmi. En karta över var i Sverige de olika varieteterna av samiska talas finns med. Den historiska diskrimineringen av samer som börjar på 1600-talet tas upp och hur diskrimineringen har sett ut över tid och till skillnad från de övriga böckerna tas kyrkan och kristendomens roll i diskrimineringen av samerna upp. Förvaltningskommuner och vad det innebär att vara en förvaltningskommun tas upp likväl som sameskolor och var dessa skolor finns. Denna del avslutas med tre frågor om innehållet i texten, dessa frågor handlar om var samiska talas, varför kyrkan ville att kristna texter skulle skrivas på samiska och vad nomadskolor var. Den sista sidan består av en skriftlig uppgift där eleverna ska skriva en biografi om en känd samisk person, några vanliga samiska ord, en inforuta om samernas flagga och nationaldag samt ett tips om filmen *Sameblod*.

6.2.6 Avslutande jämförelse av läroböckerna

I denna del kommer de mest framståendeläroböckernas skillnader och likheter att beröras med utgångspunkt i de analysmetoder som presenterades i början av uppsatsen, samt i relation till de mål som finns i läroplanen för Lgr11.

När det kommer till samiskans utrymme går det att utläsa av tabell 1 att de böcker som publicerades åren 2012 och 2016 ägnar ett mindre utrymme procentuellt åt samiskan som minoritetsspråk än vad de böcker som publicerades 2020 samt 2022 gjorde. Om man ser till sidantalet så förekommer samma mönster där, det vill säga att de böcker publicerade 2012 och 2016 ägnade färre antal sidor åt samiska som minoritetsspråk i jämförelse med de böcker som gavs ut 2020 och 2022. Ammert skriver om hur det processuella perspektivet av läromedelsforsking och hur läroböcker påverkas av den tid och de omständigheter de skrevs under. Att äldre läroböcker som är skrivna i skiftet mellan två läroplaner eller i början av en ny läroplan ägnar samiskan procentuellt mindre utrymme kan ha att göra med att de är påverkade av de tidigare riktlinjerna från Skolverket.

Gällande det innehållsliga kan man se att det finns vissa punkter som förekommer i alla eller majoriteten av böckerna. Alla fem läroböcker tog upp i vilka områden samiska talas, men bara tre av böckerna tog upp begreppet Sápmi. De böcker som inte tar upp begreppet Sápmi beskriver vilka länder språken talas i. Fyra av böckerna berörde hur många som talar samiska och fyra tog också upp att samerna har utsatts för diskriminering, hur ingående detta beskrivs varierar beroende på

när boken gavs ut, de äldre böckerna tar upp diskrimineringen mer översiktligt medan de nyare böckerna i större utsträckning beskriver hur denna diskriminering har gått till. I tabellen nedan sammanställs den information läroböckerna tar upp samt vilka läroböcker som tar upp vilken information.

Tabell 3: Sammanställt innehåll i utvalda läroböcker

	Portal svenska 7–9	Svenska direkt 9	Spegla språket 7	Liber svenska 7–9	Svenska impulser 8
Var talas samiska	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Sápmi	Nej	Nej	Ja	Ja	Ja
Språkfamilj	Nej	Ja	Nej	Ja	Ja
Urfolk	Ja	Nej	Ja	Ja	Ja
Renskötsel	Ja	Nej	Nej	Ja	Ja
Språkvarieteter	Nej	Ja	Ja	Ja	Ja
Hur många talar samiska	Ja	Ja	Ja	Nej	Ja
Diskriminering av samer	Ja	Nej	Ja	Ja	Ja
Ordförråd	Ja	Nej	Nej	Ja	Ja
Samers rättigheter (sameskola, Sameting, förvaltningsområden osv)	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja

När innehållet sammanställs i denna tabell är det möjligt att få en överblick över hur det innehållsliga skiljer sig åt mellan de olika böckerna. Någonting som även går att uppmärksamma i denna tabell är att den enda av de dem utvalda böcker som tar upp samtliga punkter som har identifierats genom analysen är *Svenska impulser 8*.

Bland de böcker som inkluderade diskussionsfrågor fanns det två gemensamma nämnare, vilket var att de antingen fokuserade på elevernas egna tankar och/eller erfarenheter, eller att de var fokuserade kring ett utdrag ur en skönlitterär bok som fanns i läroboken. Endast *Svenska impulser 8* inkluderade frågor som hade med informationstexten om samerna att göra.

Böckernas innehåll i förhållande till vad som förmedlas i läroplanen är det sista som kommer tas upp i denna underrubrik. Som tidigare nämnts finns det både riktlinjer för grundskolan som helhet och ämnesvis. I läroplanen står det som tidigare nämn att eleverna ska lära sig om de nationella minoriteternas historia, religion, kultur och språk. Genom denna analys kan man se att ingen av de utvalda läroböckerna har tagit upp samisk religion, den enda boken som tar upp samtliga av de resterande tre punkterna är *Svenska impulser 8*. Hur utförligt punkterna berörs i de utvalda läroböckerna varierar. I det centrala innehållet för svenskämnet i årskurs 7–9 står det att minoritetsspråkens ställning i samhället ska beröras vilket alla utvalda läroböcker gör i varierande grad. Att läroböcker de specifika ämnets centrala innehåll har uppmärksammats i tidigare studier, så som i de två tidigare nämnda studierna av Lina Spjut. Att läromedelsförfattare i stor utsträckning utgår från de ämnesspecifika kraven har av Spjut uppmärksammat förekommer i flertalet ämnen.[97]

6.3 Vad är verksamma lärares åsikter om utrymmet och innehållet som berör samiska som minoritetsspråk?

I denna del av uppsatsen kommer fokuset att flyttas till enkätundersökningen vilken berör lärares upplevelser av den samiska representationen i de läromedel de själva använder sig av och hur de väljer att arbeta med samiska som minoritetsspråk i sin undervisning. Utöver detta kommer även frågan om hur länge de har arbetat som lärare tas upp för att se om det går att dra någon slutsats om huruvida den faktorn påverkar hur stort utrymme samiskan får i deras undervisning, samt geografisk spridning bland respondenterna och huruvida de är anställda av en förvaltningskommun eller inte. Anledningen till att dessa enkätfrågor tas upp under denna rubrik trots att de inte i sig själva kan besvara frågeställningen beror på att yrkeserfarenhet och vart i landet respondenterna jobbar kan ha en påverkan på deras tankar och åsikter kring den samiska representationen.

6.3.1 ”Hur länge har du arbetat som svensklärare?”

Den första frågan i enkäten lyder ”Hur länge har du arbetat som svensklärare?” och svaren varierade från allt mellan mindre än 1 år och upp till 35 år. Detta innebär att det finns flera lärare som har varit yrkesverksamma sedan innan Lgr11 började gälla och även några som har arbetat sedan innan de nationella minoritetsspråken erkändes som officiella av regeringen. 24 % av respondenterna utgör gruppen som har arbetat som lärare i 6 till 10 år vilket är den största gruppen. tätt följt av grupperna som har arbetat i mellan 21 och 25 år respektive

[97] Spjut 2020, s. 77.

de som har arbetat i upp till fem år. Den minsta gruppen utgörs av de respondenter som har arbetat i mer än 25 år. I diagrammet nedan illustreras spridningen inom hur många år respondenterna har varit yrkesverksamma svensklärare.

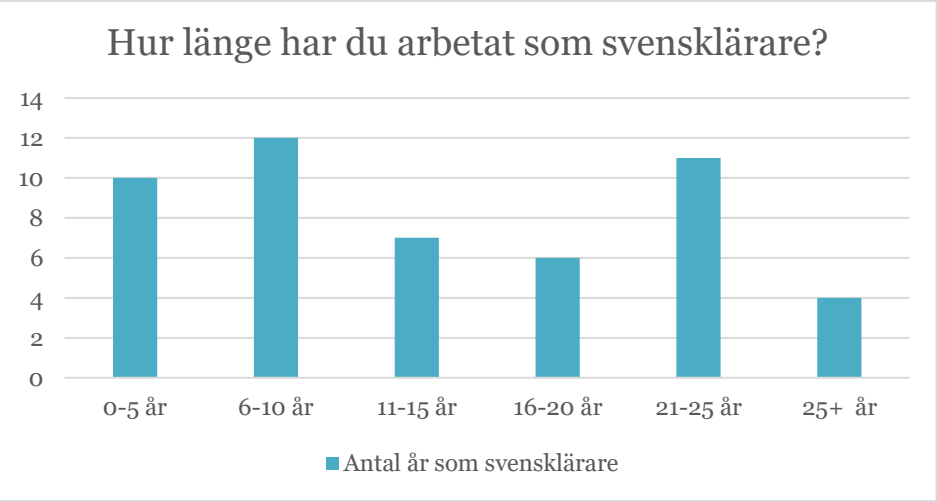

Figur 2: Diagram över antal år respondenterna har varit yrkesverksamma svensklärare.

Med hjälp av detta diagram går det att utläsa att det är en relativt jämn fördelning mellan de respondenter som har varit yrkesverksamma svensklärare sedan innan Lgr11 började gälla och mellan de som enbart har varit yrkesverksamma inom ramen för Lgr11.

6.3.2 *”Vilken kommun är du anställd av?” och ”Är kommunen du är anställd av en förvaltningskommun för samiska?”*

Innan resultatet av frågorna presenteras bör det förtydligas att inte alla lärare arbetar på kommunala skolor vilket då innebär att alla lärare inte är anställda av en specifik kommun. Hade frågan formulerats på ett annat sätt, till exempel ”I vilken kommun ligger skolan som du arbetar på?” hade eventuellt svarsfrekvensen varit högre då även de som arbetar på friskolor kunnat svara på enkäten. För att få en bild av hur den geografiska spridningen bland respondenterna ser ut kommer en karta som illustrerar spridningen att presenteras. Det som tydligt går att utläsa av kartan är att en övervägande majoritet av respondenterna är verksamma i kommuner som är belägna söder om Uppsala. Det bör noteras att en kartnål inte representerar en individuell respondent utan enbart de kommuner som har angetts som svar i enkäten. I vissa fall har fler än en respondent angett att de är anställda av en specifik kommun. Stockholm har tre respondenter medan Örebro, Mölndal, Göteborg, Piteå, Alingsås och Uppsala representeras av två respondenter per kommun. Kartan nedan illustrerar den geografiska spridningen.

Figur 3: Karta över respondenternas geografiska spridning.

Frågan om huruvida kommunen respondenterna var anställda av var en förvaltningskommun för samiska var en öppen fråga där respondenterna fick ange ett eget svar. För denna fråga var det ett bortfall av två respondenter, vilket innebär att det var totalt 48 respondenter som svarade på denna fråga. Som tidigare nämnts finns det 26 samiska förvaltningskommuner i Sverige, och de förvaltningskommuner som är representerade i denna enkätundersökning är Stockholm med tre respondenter, Umeå med en respondent och Östersund med en respondent. Detta innebär att totalt fem respondenter av 50 är anställda av samiska förvaltningskommuner, vilket motsvarar 5%. Detta speglas dock inte i enkätsvaren, där tre av respondenterna anger att de är anställda av en förvaltningskommun. Två av de respondenter som har angett att de är anställda av en förvaltningskommun har också angett att de är anställda av Östersund respektive Umeå, vilka båda är förvaltningskommuner, medan den tredje respondenten är anställd av Gävle kommun, vilket inte är en av de 26 förvaltningskommunerna. Det bör tilläggas att anledningen till att respondenten från Gävle svarade att hen var anställd av en förvaltningskommun förmodligen beror på att region Gävleborg ingår i det samiska förvaltningsområdet, men inte Gävle kommun i sig. Två av de respondenter som har angett att de är anställda av Stockholm stad har svarat att de inte är anställda av en förvaltningskommun, medan den tredje angav att hen tror att hen är anställd av en förvaltningskommun. 31 av 48 respondenter angav att de inte var anställda av en förvaltningskommun, medan 14 respondenter angav osäkra svar såsom att de själva inte visste, att de trodde eller inte trodde att kommunen var en förvaltningskommun samt en respondent som angav att hen trodde att alla kommuner var

förvaltningskommuner. Denna osäkerhet bland respondenterna kommer att diskuteras och problematiseras mer i den avslutande diskussionen.

6.3.3 *”Vilket eller vilka läromedel använder du dig av och hur stort utrymme får samiska som minoritetsspråk?”*

Som tidigare nämnts är det utifrån svaren på denna fråga som läromedlen för analysen har valts ut. Detta är en fråga som, efter att ha sett svaren från respondenterna, borde ha delats upp i två separata frågor då flera respondenter inte angav hur stort utrymme samiskan får och några inte heller angav vilket läromedel de använder sig av. Att just *läromedel* i stället för *lärobok* används här beror på att vissa lärare inte använder sig av vare sig tryckta eller digitala läroböcker av olika anledningar, och för att inte exkludera dessa respondenter används *läromedel* i stället.

Bland svaren från respondenterna förekom både tryckta och digitala läromedel men även respondenter som angav att de inte använder sig av varken det ena eller det andra. Bland de tryckta läromedlen förekom sju specifika titlar och dessa var *Svenska impulser, Liber Svenska, Spegla Språket, Svenska direkt, Portal, Arena* och *Kontakt*. En respondent nämnde även att hen använder boken *Gleerups svenska*. Det finns ingen bok med den titeln men eftersom *Portal* är den enda läroboken som ges ut av Gleerups förlag för den ordinarie svenskundervisningen (det vill säga inte för SVA eller SFI) så kan man anta att det är *Portal* respondenten refererar till.[98] I tabellen nedan presenteras de specifika läromedel som har tagits upp av respondenterna samt i hur många unika svar dessa har förekommit.

Tabell 4: Läroböcker som tas upp i enkätfrågan om vilka läroböcker respondenterna använder sig av och antal omnämningar

Lärobok	Antal omnämningar
Svenska impulser	6
Spegla språket	5
Liber svenska	4
Svenska direkt	2
Portal	1
Kontakt	1
Arena	1

[98] Gleerups. Läromedel i svenska för årkurs 7-9. *Gleerups*. https://www.gleerups.se/laromedel/7-9/svenska

Som tidigare nämnts var det flera av respondenterna som angav att de använder sig av olika typer av digitala läromedel i sin undervisning. Fyra olika digitala plattformar kunde identifieras bland respondenternas svar och dessa var UR play, Digilär, NE och Binogi. I tabellen nedan presenteras de digitala lärplattformar som tagits upp av respondenterna samt i hur många unika svar de har förekommit i.

Tabell 5: Digitala lärplattformar som tas upp i enkätfrågan om vilka läroböcker respondenterna använder sig av och antal omnämningar

Digital plattform	Antal omnämningar
UR Play	8
Digilär	2
NE	2
Binogi	1

Eftersom så få respondenter som svarade på hur stort utrymme samiskan får i deras läromedel går det inte att dra någon generell slutsats utifrån de svaren. De svar som har kommenterat samiskans utrymme i läroböckerna kommer att redovisas kortfattat i detta stycke. Totalt svarade 15 av 50 respondenter på frågan om samiskans utrymme i läromedlen de använder sig av. Fyra respondenter anger att de upplever att samiskan får lika stort utrymme i läromedlet som de övriga minoritetsspråken, men mer exakt hur stort detta utrymme är specificeras inte. Två respondenter tar upp samiskans utrymme i Liber svenska 7–9, där den ena anger att den specifika läroboken har bra texter och information om samiskan, medan den andra respondenten anger att boken innehåller några sidor med information samt utdrag ur en skönlitterär bok, ingen värdering av innehållet görs i detta svar. Fyra andra respondenter anger att samiskan får lika stort utrymme som de övriga minoritetsspråken, men inte mer specifikt om hur många sidor detta rör sig om. *Svenska impulser* och utrymmet samiskan får i de läroböckerna tas upp av tre respondenter, men svaren är stundtals svårtydda. Två av respondenterna specificerar inte vilken av böckerna ur serien *svenska impulser* de skriver om men eftersom det endast är en av böckerna, *Svenska impulser 8,* som tar upp de nationella minoritetsspråken går det att anta att det är den boken de refererar till. Den ena respondenten anger att utrymmet samiskan får är ungefär 5 sidor, medan den andra angav att boken gav samiskan litet utrymme. En respondent anger att hen använder *Svenska impulser 7* och att denna bok inte ägnar samiskan som minoritetsspråk något utrymme alls. Generellt är respondenternas åsikter blandade gällande utrymmet samiskan får, och som syntes ovan kan det även finnas varierande uppfattningar bland respondenterna gällande samma böcker.

6.3.4 *”Använder du dig av andra typer av material utöver läroböcker för att undervisa om samiska som minoritetsspråk?” ”varför/varför inte?”*

Denna avslutande rubrik för detta avsnitt täcker tre enkätfrågor. Eftersom svaren om huruvida respondenterna använder sig av annat material eller inte enbart hade blivit en kort rubrik för sig själv kommer även deras resonemang och tankar kring deras val kring att använda annat material eller inte att redovisas under denna rubrik. Den första av dessa tre frågor är en ja-eller-nej-fråga där 49 respondenter av 50 angav svaret ja på frågan om de använder sig av annat material utöver sina läroböcker, vilket motsvarar 98% av respondenterna. Fördelningen mellan respondenterna som svarade ja eller nej illustreras i diagrammet nedan.

Figur 5: cirkeldiagram över antal respondenter som använder/inte använder annat material än läroböcker i undervisning om samiska som minoritetsspråk

På följdfrågorna var det totalt 48 respondenter som svarade, vilket innebär ett bortfall på två respondenter. Två respondenter svarade på följdfrågan ”om nej, varför inte?”, vilket inte stämmer överens med tidigare redovisade data där det var en respondent av 50 som angav att hen inte använder sig av annat material. Anledningen till detta kommer att tas upp och förklaras längre fram i detta avsnitt.

Anledningarna till att lärare väljer att använda sig av annat material än eventuella läroböcker varierar men det finns några faktorer som återkommer i flera av svaren. Fem respondenter anger att de inte har något läromedel att tillgå och därför är tvungna att använda sig av annat material. Anledningen till att de inte har tillgång till läromedel lämnas okommenterat av alla utom en respondent, som skriver att skolan hen arbetar på inte har råd att köpa in läromedel då det är för dyrt. En upplevelse som delas av många respondenter är att innehållet i läroböckerna inte räcker till, och de upplever att de behöver komplettera med annat material i sin undervisning för att eleverna ska få en helhetsbild av den samiska kulturen och språket. 16 respondenter anger att de använder sig av film och/eller skönlitteratur som komplement i sin undervisning. De gånger en specifik film och/eller bok ges

som exempel handlar det om filmen *Sameblod* av Amanda Kornell och böckerna *Sms från Soppero* samt *Tio över ett*, båda skrivna av den samiska författaren Ann-Helen Laestadius. Många respondenter anger även att de använder sig av annat material för att det som berörs i böckerna inte är tillräckligt för att eleverna faktiskt ska lära sig någonting. 12 respondenter, vilket motsvarar 25% av de som svarade på följdfrågorna, skriver att de använder sig av annat material för att det som berörs i läroböckerna är för tunt, för opersonligt eller att de generellt är missnöjda med de läromedel de har tillgång till i undervisningen. De respondenter som är mer indirekta i sina svar skriver att de anser att de behöver använda sig av annat material för att ge eleverna en bredare och mer utförlig bild av samerna och samiskan, och att läroböckerna då inte räcker till. Spjut beskriver som tidigare nämnts hur de läromedel hon har analyserat utifrån dess innehåll gällande samiska som minoritetsspråk inte speglar vad som står i de övergripande kunskapsmålen för grundskolan vilket skulle kunna vara en anledning bakom lärarnas val att använda sig av annat material.[99]

Flera respondenter anger även att de väjer att komplettera läroböckernas innehåll med filmer, serier, nyhetssändningar, intervjuer och musik för att eleverna ska få höra hur språket låter vilket många respondenterna menar att eleverna går miste om när de inte kompletterar läroböckerna med denna typ av material. Att använda sig av annat material motiveras också av flera respondenter med att det gör det lättare för eleverna att förstå innehållet om det är varierat, till exempel skriver en respondent att hen använder sig av film för att det utgör ett bildstöd för eleverna.

Som tidigare nämnts var det två respondenter som svarade på frågan ”om nej, varför?” trots att det enbart var en som hade valt nej som alternativ i den första frågan. Anledningen till detta var att en av respondenterna förklarade att hen tidigare i sitt yrke som svensklärare använde sig av annat material, men att hen numera utgår från den skönlitterära boken *Tio över ett* av Ann-Helene Laestadius, vilken nämndes i ett tidigare stycke, och inte använder sig av något material utöver den. Den respondenten menar att eleverna genom den boken får en inblick i det samiska språket, kulturen och historian. Den andra respondenten som angav att hen inte använde sig av något övrigt material förklarade att hen inte hade haft tid eller möjlighet att lägga tid på att leta efter annat material då hen är nyexaminerad och bara har hunnit jobba som svensklärare i en termin. Den nyexaminerade läraren skriver att hen känner att hen behöver använda sig av de läromedel som finns att tillgå på skolan som stöd i sin undervisning just på grund av att hen inte har hunnit samla in och skapa sig en egen bank av material att använda sig av i sin undervisning.

[99] Spjut 2020, s. 77.

7 Diskussion

I denna del av uppsatsen kommer reflektioner och tankar om de resultat som kan utläsas att behandlas. Till att börja med så är det viktigt att redan nu poängtera att det inte är möjligt att dra några generella slutsatser kring hur lärare undervisar om samiska som minoritetsspråk eftersom underlaget är för litet för det, och inte heller hur geografi påverkar i vilken utsträckning man undervisar om ämnet heller, då det är en överrepresentation av kommuner som inte ingår i förvaltningsområden. Utöver den lilla urvalsgruppen på 50 respondenter förekom även ett visst bortfall på vissa av enkätfrågorna, vilket gör det ännu svårare att dra generella slutsatser av resultatet.

7.1 Läroböckerna

Det råder inga tvivel om att de läroböcker som gavs ut under de tidigare åren av Lgr11 ägnar betydligt mindre utrymme åt samiska som minoritetsspråk än vad de nyare böckerna gör. Vad detta beror på kan vara en mängd olika faktorer, men någonting som det skulle kunna tänkas bero på är den tröghet som beskrevs under teorierna. Att de två tidigast utgivna läroböckerna *Portal* och *Svenska direkt 9* ger samiskan som minoritetsspråk ett relativt litet utrymme är med det perspektivet rimligt, då den vi den tidpunkten nya läroplanen Lgr11 precis hade börjat gälla och riktlinjerna var fortfarande nya. Att *Spegla språket* ägnar samiskan ett så litet utrymme som den gör är däremot mer förvånande, då denna är utgiven fem år efter att Lgr11 började gälla. När man analyserar brukstexter från ett kunskapskritiskt perspektiv är huruvida texterna bidrar med ny kunskap eller om de reproducerar kunskap från andra texter någonting som kan undersökas.[100] Huruvida *Portal Svenska 7-9* eller *Svenska direkt 9* reproducerar innehåll från äldre läroböcker går inte att avgöra utifrån denna undersökning då dessa är de äldsta böckerna i detta fall men när det gäller *Spegla språket 7* syns det tydligt att den boken inte tar upp ny information utan berör samma punkter som de äldre läroböckerna. Både *Svenska direkt 9* och *spegla språket 7* är utgivna av Sanoma utbildning Detta går även att koppla till de olika tröghetsmekanismer som Ahrne och Papakostas beskriver.[101] Den tidigare information om samer som nationell minoritet som *Portal svenska 7-9* och *Svenska direkt 9* förmedlar kan ses som en del av de kollektiva resurserna som läromedel byggs på och om *Spegla språket 7* skulle förmedla helt ny information riskerar de sedan tidigare ackumulerade resurserna, det vill säga informationen i de äldre läromedlen, att gå förlorade. Detta är en del i det som beskrivs som oförmåga när det kommer till tröghetsmekanismer.

[100] Hellspong 2011, s. 144.

[101] Ahrne och Papakostas 2014, s 73–78.

Som tidigare nämnts finns det några läroboksförfattare som har varit delaktiga i skrivandet av fler än en bok, Laila Guvå varit medförfattare på både *Spegla språket 7* och *Svenska direkt 9* och Cecilia Peña har varit medförfattare på *Svenska direkt 9* samt *Svenska impulser 8*. Eftersom dessa författare inte har skrivit dessa läroböcker själva utan tillsammans med en eller flera andra författare så kan man inte göra en självklar koppling mellan att en viss författare har varit medförfattare och i vilken utsträckning samiskan som minoritetsspråk representeras, men det går att spekulera i huruvida det har någon påverkan på innehållet. Till exempel tillhör båda böckerna som Guvå har varit med och skrivit böckerna med minst innehåll om samerna och samiskan, medan de två böckerna som Peña har varit med och skrivit varierar i hur stort utrymme samerna och samiskan får. Denna skillnad kan även bero på när böckerna är utgivna, då det även går att se ett samband mellan att nyare läroböcker beskriver samernas situation mer utförligt och ger samiskan mer utrymme än vad de äldre böckerna gör.

En annan aspekt som är intressant att ta upp är det faktum att läromedel har som uppgift att spegla de mål som finns beskrivna i läroplanen. Dessa mål har beskrivits tidigare i denna uppsats, och de handlar om att eleverna ska få kunskap om de nationella minoriteternas språk, kultur, religion och historia. När man tittar på det innehåll som förmedlas i de utvalda läromedlen kan man se att ingen av dem tar upp alla fyra områden som beskrivs i läroplanen, bland annat tar ingen av de fem utvalda läroböckerna upp samisk religion. Det bör tilläggas att detta inte är någonting som svenskämnet har ensamt ansvar över, utan dessa punkter berör även So-ämnena. Vad är det som gör att vissa mål ur läroplanen, okommenterat av både läroboksförfattare och lärare, lyser med sin frånvaro i flertalet läroböcker? Bristen på läromedelsgranskning kan vara en orsak, då det som nämnts i inledningen av denna uppsats inte längre finns någon statlig instans vars syfte är att granska de läromedel som används i skolan. När det inte finns någon extern granskning av läromedel som det gjorde fram tills 1993 faller ansvaret på de undervisande lärarna att granska de läromedel de använder sig av på lärarna själva. Att lärare som har en god inblick i innehållet och målen som läroplanen består av och faktiskt har en inblick i vad eleverna behöver av en lärobok för att ta till sig kunskapen också är de som granskar läroböckerna kan kännas rimligt då de är de mest lämpade för uppdraget men som nämnts i inledningen upplevde majoriteten av lärarna att de inte hade tid att faktiskt granska sina läromedel.[102]

Sanoma utbildning är det yngsta av de tre förlag som representeras i denna uppsats, och detta kan vara en fördel när det kommer till just benägenheten att revidera och uppdatera sina resurser. Ett yngre förlag har inte ackumulerat resurser över lika lång tid som de äldre, väletablerade förlagen och har således inte lika mycket att förlora på att förändra innehållet i sina läroböcker. Skillnaden på utrymmet samerna får och i vilken omfattning bland annat diskrimineringen av

[102]Stridsman 2014-11-19.

samer tas upp i mellan de olika läroböckerna från Sanoma utbildning visar på att detta förlag uppdaterar sina läroböckers innehåll utifrån att de yttre omständigheterna, såsom uppdaterade läroplaner, förändras.

För att avsluta denna underrubrik kommer vissa aspekter av innehållet att kort diskuteras. Som tidigare nämnts har ingen av böckerna tagit upp samernas religion, och även vad som berörs av deras historia är generellt sett väldigt ytligt. Diskrimineringen av samer genom historien och i dag är någonting som i fyra av de fem utvalda böckerna nämns i förbifarten, och varken problematiseras eller konkretiseras. Denna nonchalering av diskrimineringen av samer, vilken har pågått under hundratals år, innebär att eleverna inte får en rättvis bild av samernas situation genom historien eller hur den ser ut i dagsläget då ingen av de utvalda böckerna tar upp det faktum att samerna är ett eget folk. Som Ammert skriver är läroboken en spegling av den tid och omständigheter den är skriven i och med vetskapen att många lärare verkar tycka att de är undermåliga kan man fundera kring hur det speglar det svenska samhällets syn på samer.[103]

7.2 Enkäterna

Till att börja med behöver det faktum att många av respondenterna, vilka alla är verksamma svensklärare, inte vet huruvida de är anställda av en förvaltningskommun eller inte belysas ytterligare. Vad denna ovisshet beror på är mycket svår att avgöra, allra främst eftersom det inte finns något sätt att följa upp just denna fråga och respondenterna inte heller ombads att utveckla sina svar på denna fråga. Det har i flera uppsatser och artiklar, några av dem refererade till i denna uppsats, uppmärksammats att elever i den svenska grundskolan har dåliga kunskaper om vilka samerna är och hur deras situation ser ut, kan detta vara ett resultat av att inte ens de verksamma lärarna har speciellt bra koll i vissa fall? Av resultatet att döma finns det ingen korrelation mellan hur länge lärarna har varit yrkesverksamma och hur bra koll de har på huruvida de är anställda av en förvaltningskommun eller inte. Inte heller verkar det vara något speciellt geografiskt område där denna ovisshet är överrepresenterad, utan den förekommer i flertalet olika kommuner. Att majoriteten av de representerade kommunerna inte ingår i förvaltningsområden är dock viktigt att poängtera. Vad denna okunskap beror på går inte att säga med någon säkerhet men det går att spekulera i vad som kan vara den eller de bakomliggande orsakerna. Som tidigare nämnts i den tidigare forskningen visade Drugges och Norlins analys av intervjuerna med lärare och lärarstudenter att många av dem kände sig osäkra när de skulle undervisa om samer då de upplevde att de inte hade fått tillräckligt med kunskap om dem under sin utbildning.[104] I detta specifika fall gällde det lärare i

[103] Ammert 2011, s. 29.

[104]Drugge och Norlin 2023, s.233.

samhällskunskap och historia, men med tanke på den bristande kunskap om förvaltningsområden som råder bland svensklärare i denna undersökning går det att anta att det i viss utsträckning även är fallet för svensklärarnas utbildning.

Att så många lärare tycker att läroböckerna som de använder sig av i dagsläget inte räcker till bör ses som ett tecken på att någonting behöver förändras i läromedlens innehåll. Användningen av annat material utöver läroböckerna är i sig inget problematiskt, utan det kan tvärt om vara mycket värdefullt att eleverna får en varierad input. Problemet uppstår när lärarna känner sig tvingade till att leta fram annat material. Att innehållet i läromedlen brister konstaterades redan i rubriken om läromedelsanalysen och att det bekräftas genom flera av respondenternas svar styrker det faktum att ett statligt institut specifikt ägnat åt läromedelsgranskning hade underlättat för de verksamma lärarna.

Problematiken med att det finns skolor som inte har råd att köpa in läromedel är också en aspekt som behöver lyftas. Som nämnts tidigare var det flera respondenter som angav att de inte hade tillgång till några läromedel på den skola de var anställda av. Detta tvingar lärarna att själva leta upp passande material för sin undervisning. Precis som med granskningen av läromedel så skapar detta en ökad arbetsbelastning för lärarna vilket innebär att de riskerar att inte ha tid till att faktiskt säkerställa att det material de väljer ut speglar de målen som läroplanen förmedlar. Även detta kan kopplas till Drugge och Norlins analys av lärare och lärarstudenters inställning till undervisning om samer som nationell minoritet då flertalet respondenter angav att de var oroliga för att deras egen okunskap skulle leda till att de valde undervisningsmaterial som bidrog till en felaktig och/eller stereotyp bild av samerna.[105]

7.3 Sammanfattande reflektion

Att döma av den bristande kunskap många elever har om samer som både minoritet och urfolk och att flera lärare i enkätundersökningen menar att läroböckerna inte räcker till rent innehållsmässigt tyder på att det innehåll som förmedlas i läroböckerna behöver revideras. Trots att de nyare läroböckerna ger samerna och samiskan mer utrymme än vad de äldre böckerna gör så finns det fortfarande aspekter som behöver förändras och förbättras för att läroböckerna ska vara ett fullgott hjälpmedel för att eleverna ska uppnå läroplanens mål i slutet av grundskolan. Att Sveriges radio rapporterar om att elever i svensk grundskola inte vet mer om urfolket samerna än att de bor i Norrland och ägnar sig åt renskötsel är inte rimligt när man har de övergripande målen från läroplanen i åtanke.[106]

---

[105] Drugge och Norlin 2023, s. 236.

[106] Sveriges Radio. Stereotypa föreställningar om samer bland högstadieelever. Sveriges Radio. 2017. https://sverigesradio.se/artikel/6684687 (hämtad 2024-03-13).

I dagsläget gäller den nya läroplanen Lgr22, i vilken formuleringarna kring de övergripande målen gällande de nationella minoriteterna som varje elev ska ha uppnått efter att ha avslutat grundskolan inte har förändrats sedan Lgr11. När nya läroböcker för den aktuella läroplanen skrivs kan det faktum att målen inte har formulerats om kanske bidra till att en förbättring i böckernas innehåll sker, eftersom fokuset inte ligger på att böckerna behövs anpassas efter nya riktlinjer och kunskapskrav från Skolverket.

7.4 Didaktiska implikationer/perspektiv

På grund av uppsatsens natur, det vill säga att den består av en läromedelsanalys och kompletterande enkätundersökning om lärares erfarenheter, så har det didaktiska perspektivet genomsyrat hela uppsatsen. Som framtida svensklärare, och som lärare över lag, är det av största vikt att ha en insyn i aktuella läromedel och vilken typ av innehåll dessa förmedlar då det är vi som kommer ha ansvaret över att se till att det undervisningsmaterial vi använder oss av förmedlar den kunskap som läroplanen uttrycker att eleverna ska ha efter avslutad grundskola. När dessa typer av brister i läromedel synliggörs i ett arbete som detta kan det bidra med att lärare dels granskar sina läromedel mer noggrant för att säkerställa att den information som förmedlas till eleverna bidrar till deras lärande, dels at det bidrar med att reproducera en realistisk och samtida bild av den nationella minoriteten och urfolket samerna.

8 Framtida forskning

I denna uppsats har fokuset riktats mot läromedel och verksamma lärares åsikter kring hur samerna och samiskan representeras i dem, men någonting som lyser med sin frånvaro är elevperspektivet. Det jag önskar av den framtida forskningen inom ämnet är att elevernas tankar och åsikter om hur läromedlen och undervisningen om samerna som nationell minoritet fokuseras mer på. Lärares åsikter och upplevelser av de läromedel de använder sig av är ett viktigt perspektiv att lyfta då de också förväntas ta det huvudsakliga ansvaret för granskningen av dessa men huruvida eleverna upplever att de lär sig någonting genom den undervisningen och läroböckerna vet vi ingenting om genom denna undersökning. Att även lägga fokus på elevernas upplevelser av vad de faktiskt får lära sig om samerna som nationell minoritet kan bidra till att lärare och läromedelsförfattare får en insikt i vilken typ av undervisningsmaterial eleverna är i behov av för att ta till sig kunskapen på ett så effektivt sätt som möjligt.

Som tidigare nämnts i diskussionen är det inte möjligt att dra några generaliserande slutsatser kring huruvida det finns en skillnad i hur och i vilken omfattning undervisningen om samerna som nationell minoritet förekommer baserat på vart i landet undervisningen bedrivs. En mer omfattande undersökning med det specifika fokuset skulle kunna innebära en möjlighet att kartlägga om

geografisk placering påverkar vad eleverna får lära sig om samerna och vad för kunskaper de undervisande lärarna har i ämnet.

9 Litteraturlista

9.1 Analyserat material

Bohlin, Senait, Brunosson, Cecilia, Greczanik, Lisa och Johansson, Magnus. *Portal svenska 7–9*. Malmö: Gleerups, 2012.

Guvå, Laila. M och Wewel, Åse. *Spegla språket 7*. Stockholm: Sanoma utbildning, 2016.

Markstedt, Carl-Johan och Peña, Cecilia. *Svenska impulser 8*. Stockholm: Sanoma utbildning, 2022.

Peña, Cecilia, Eriksson, Lisa och Guvå, Laila. *Svenska direkt 9*. Stockholm: Sanoma utbildning, 2012.

Sandberg, Erik. *Liber svenska 7–9*. Stockholm: Liber, 2020.

9.2 Referenslitteratur

2004/05: RFR3. Nationella minoriteter och minoritetsspråk.

Ahrne, Göran och Papakostas, Apostolis. *Organisationer, samhälle och globalisering*. 2. Uppl. Lund: Studentlitteratur, 2014.

Ammert, Niklas. (red.). *Att spegla världen: läromedelsstudier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur, 2011.

Dahlgren, Jenny. Minoritetsspråkens synliga osynlighet: en kvalitativ studie om hur lärare och läroböcker belyser minoritetsspråken i Svenska B på gymnasiet. Examensarbete, Umeå Universitet, 2010.

Drugge, Anna-Lill; doktor i historia och universitetslektor i samiska studier, Umeå universitet. Västerbottens museum, föreläsning 2022-12-06.

Drugge, Anna-Lill och Norlin, Björn. Teaching Sami pasts and presents: complexities in teaching practice in contemporary Swedish classrooms. I *History Education at the Edge of the Nation: Political Autonomy, Educational Reforms, and Memory-shaping in European Periphery*. Piero S. Colla & Di Michele, Andrea(red.), 221-244. Springer Nature, 2023. E-bok.

Förordning 2016:679. *om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning)*

Gleerups. Om Gleerups-steget före sedan 1826. *Gleerups*. https://www.gleerups.se/om-gleerups (hämtad 2024-04-14)

Hagevi, Magnus och Viscovi, Dino. *Enkäter: att formulera frågor och svar*. Lund: Studentlitteratur, 2016.

Hellspong, Lennart. *Metoder för brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur, 2011.

Institutet för språk och folkminnen. Vad är ett minoritetsspråk*? Institutet för språk och folkminnen*. 2024. https://www.isof.se/stod-och-sprakrad/vanliga-

fragor-och-svar/fragor-och-svar/vad-ar-ett-minoritetssprak (hämtad 2024-04-14)

Institutet för språk och folkminnen, Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget. Nationella minoriteter 2020-vad vet Sveriges befolkning om dem? 2020. https://isof.diva-portal.org/smash/get/diva2:1559951/FULLTEXT01.pdf (hämtad 2024-03-13)

Johnsson Harrie, Anna. *Staten och läromedlen: en studie av den svenska statliga förhandsgranskningen av läromedel 1938–1991*. Diss., Linköpings universitet, 2009.

Juhlin Svensson, Ann-Christine. *Nya redskap för lärande: studier av lärarens val och användning av läromedel i gymnasieskolan*. Diss., Lärarhögskolan i Stockholm, 2000.

Laestadius, Ann-Helene. Förvaltningsområdena växer stadigt. *Minoritet.se*. 2024-03-06. https://www.minoritet.se/forvaltningsomradena-vaxer-stadigt (hämtad 2024-04-14)

Lewenhaupt, Ann och Svanberg, Ingvar. Urfolk. *Nationalencyklopedin*. 2023 http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/urfolk (hämtad 2024-04-14)

Liber. Om oss. *Liber*. https://www.liber.se/om-liber/om-oss (hämtad 2024-04-24)

Länsstyrelsen Stockholm. Nationella minoriteters rättigheter: en handbok för kommuner och regioner Reviderad 2019. *Länsstyrelsen Stockholm*. 2019.

Melander, Björn. *Läsebok för folkskolan: bakåtsträvande eller framåtblickande?* Lund: institutionen för nordiska språk, 1996.

Nationalencyklopedin. *Läromedelsgranskning*. 2023. https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/l%C3%A4romedelsgranskning (hämtad 2024-04-23)

Parkvall, Mikael. *Sveriges språk i siffor: vilka språk talas och av hur många?* Stockholm: Språkrådet, 2015.

Samer.se. Historia. *Samer.se* https://www.samer.se/historia (Hämtad 2024-04-14)

Samer.se. Språkligt förtryck. *Samer.se*. https://www.samer.se/3801 (Hämtad 2024-04-14)

Sametinget. Om sametinget. *Sametinget*. 2023. https://www.sametinget.se/om-sametinget (Hämtad 2024-03-12)

Sametinget. Samerna i Sverige. *Sametinget*. 2024. https://www.sametinget.se/samer (hämtad 2024-04-14)

Sametinget. Ursprungsfolk. *Samer.se* https://www.samer.se/ursprungsfolk (hämtad 2024-04-14)

Sanoma utbildning. Om oss – ett ledande läromedelsförlag. *Sanoma utbildning*. https://www.sanomautbildning.se/sv/om-oss/ (hämtad 2024-04-24)

SFS 2009:724. Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk.

SFS 2010:800. Skollagen.

Skolverket. *Kommentarer till grundskolans kursplaner och betygskriterier*. Västerås: Skolverket, 2000.

Skolverket. *Kursplan och betygskriterier*. Västerås: Skolverket, 2000.

Skolverket. *Läroplan för grundskolan, förskolan och fritidshemmet*. Stockholm: Skolverket, 2011.

Skolverket. *Läroplan för grundskolan, förskolan och fritidshemmet*. Stockholm: Skolverket, 2022.

SOU 2017:91. Utredningen om förbättrade möjligheter för elever att utveckla sitt nationella minoritetsspråk. *Nationella minoritetsspråk i skolan-förbättrade förutsättningar till undervisning och revitalisering: betänkande.*

SOU 2021:70. Läromedelsutredningen. *Böckernas betydelse och elevernas tillgång till kunskap: slutbetänkande.*

Spjut, Lina. Nationella minoriteter i grundskolans läromedel 2011–2019. *Nordidactica*. Nr. 4, 2020: 60-87. 2020. (hämtad 2024-04-25) http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kau:diva-81913

Spjut, Lina. En läroplansanalys Om samstämmighet Inom Lgr11: Direktiv rörande Undervisning Om Nationella Minoriteter. *Educare*. Nr. 3, 2021: 102–129. 2021. https://ojs.mau.se/index.php/educare/article/view/656. (hämtad 2024-04-11)

Spjut, Lina och Svonni, Charlotta. Swedish school curricula and Sámi self-identification: the syllabus from 1960s to 2011. I *History Education at the Edge of the Nation: Political Autonomy, Educational Reforms, and Memory-shaping in European Periphery*. Piero S. Colla & Di Michele, Andrea(red.), 125-147. Springer Nature, 2023. E-bok.

Stridsman, Sofia. Åtta av tio lärare hinner inte granska läromedel. *Skolvärlden*. 2014-11-19. https://skolvarlden.se/artiklar/atta-av-tio-larare-hinner-inte-granska-laromedel (hämtad 2024-04-10)

Suneson, Anders. *Sápmi samernas land [illustration].* https://www.samer.se/karta (hämtad 2024-04-11)

Sveriges Radio. Stereotypa föreställningar om samer bland högstadieelever. Sveriges Radio. 2017. https://sverigesradio.se/artikel/6684687 (hämtad 2024-03-13)

Svonni, Charlotta. At the margin of educational policy: Sámi/Indigenous Peoples in the Swedish national curriculum 2011. *Creative education*. Vol.6, Nr.9, 2015: 898-906. Doi: 10.4236/ce.2015.69091.

Trost, Jan. *Kvalitativa intervjuer*. 4., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur, 2010.

Umeå universitet. Várdduo-20 år av samisk forskning. *Umeå universitet*. 2021 https://www.umu.se/vardduo-centrum-for-samisk-forskning/om-institutionen/20-arsjubileum/ (hämtad 2024-04-12)

Wikman, Tom. *På spaning efter den goda läroboken: om pedagogiska texters lärande potential*. Diss., Åbo Akademi, 2004.

10 Bilagor

Bilaga 1 – Samtliga frågor från enkäten

Hur länge har du arbetat som svensklärare? *

Kort svarstext

Vilken kommun är anställd av? *

Kort svarstext

Är kommunen du är anställd av en förvaltningskommun för samiska?

Kort svarstext

På ett ungefär, hur stort utrymme får undervisning om sveriges minoritetsspråk i din undervisning? (Ange antal lektioner per läsår samt årskurs) *

Kort svarstext

Tycker du att det utrymme som de svenska minoritetsspråken får i din undervisning är tillräcklig eller skulle du vilja utöka den? *

Lång svarstext

Vilket/vilka läromedel använder du dig av nu och hur stort utrymme får samiska som minoritetsspråk i det läromedlet? *

Lång svarstext

Använder du dig av andra typer utav material utöver läroböcker för att undervisa om samiska som minoritetsspråk? *

- Ja
- Nej

Om ja, varför?

Lång svarstext

Om nej, varför inte?

Lång svarstext

Slutligen, upplever du någon skillnad i hur stort utrymme samiskan får i läromedel som gavs ut * i början av lgr11 i jämförelse med nyare läromedel?

Lång svarstext

Bilaga 2 – Beskrivning av enkäten till respondenterna

Undervisning om samiska som minoritetsspråk i årskurs 7-9

Jag ska i mitt examensarbete för ämneslärarexamen i svenska undersöka hur och i vilken utsträckning svensklärare i årskurs 7-9 undervisar om Sveriges minoritetsspråk, med fokus på samiska. Jag fokuserar på undervisning som har skett inom ramen för lgr11 och vilka material som används i denna undervisning, samt huruvida omfattningen av undervisningen skiljer sig beroende på var i landet man befinner sig. Jag skulle vara oerhört tacksam om du tillbringar några minuter med att svara på dessa frågor, tack på förhand!
/Hanna Ahlroos, ämneslärarstudent vid Umeå Universitet